

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ДМИТРА МОТОРНОГО

Факультет економіки та бізнесу
Кафедра «Економіки і бізнесу»
(назва кафедри)

Освітньо-професійна програма «Туризм»
Галузь знань 24 Сфера обслуговування
Спеціальність 242 Туризм
Спеціалізація (за наявності) _____

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Лариса БОЛТЯНСЬКА

(підпис)

(ім'я та прізвище)

« 20 » лютого 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему **«Формування стратегічних напрямів розвитку культурного туризму в Україні»**

Здобувач вищої освіти:

_____ *(підпис)*

Римма ЗЛА

(ім'я та прізвище здобувача)

Керівник:

_____ *(підпис)*

к.е.н., доцент Валентина ДЕМКО

(учене звання, науковий ступінь, ім'я та прізвище)

Запоріжжя, 2024 р.

АНОТАЦІЯ

кваліфікаційної роботи магістра на тему:

«Формування стратегічних напрямів розвитку культурного туризму в Україні»

1. ВНЗ: Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного.

2. Рік завершення роботи: 2024 р.

3. Обсяг роботи: 82 стр.

4. Кількість додатків: 1

5. Кількість ілюстрацій: 10

6. Кількість таблиць: 10

7. Кількість джерел літератури: 51

Об'єктом дослідження є культурний туризм України

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади та практичні аспекти культурного потенціалу України, її наявність та подальший розвиток.

Мета кваліфікаційної магістерської роботи є вивчення та теоретичне обґрунтування стратегічних напрямів розвитку культурного потенціалу України.

Методи проведення досліджень: загальнонаукові методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, абстрагування, конкретизація), так і емпіричні (документування, розрахунково-аналітичні). Крім того, використовувались спеціальні методи, такі як: статистичний (при обробці статистичних даних), групування (при виділенні груп у межах складових туристської інфраструктури), типізації (при визначенні ступеня розвитку інфраструктури, що здійснюється в туризмі). Використано методику оцінювання та статистики для аналізування певних частин роботи.

Основні результати дослідження (наукові, практичні):

1. визначені очікувані результати реалізації стратегії сталого розвитку.
2. визначено, що концепція сталого розвитку виникла в результаті поєднання трьох основних аспектів: економічного, соціального та екологічного.

3. визначено методику оцінювання та реалізації потенціалу країни в сучасному туристичному просторі.

4. проведено детальний аналіз регіону для подальшого розроблення туристичного продукту.

5. представлено структуру та принципи ефективності сталого розвитку.

6. проаналізовано темпи росту популяризації культурного туризму як окремого виду.

7. наведена динаміка відвідування туристичного потоку певного регіону за визначений період.

Ключові слова: культурний туризм, туристична діяльність, туристична галузь, міжнародне інвестування, динаміка турпотоків, туристичний ринок, туристичні потоки, туристичні маршрути.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ	8
1.1. Соціально-економічний зміст та роль культурного туризму в сучасній економіці	8
1.2. Особливості стратегічного розвитку культурного туризму в умовах суспільних та економічних трансформацій	15
1.3. Методичні основи оцінювання ефективності реалізації стратегії розвитку культурного туризму	24
Висновки до розділу 1	
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	30
2.1. Соціально-економічні умови розвитку культурного туризму в Україні	30
2.2. Аналіз розвитку культурного туризму в Україні	44
2.3. Оцінка ефективності культурного туризму	
Висновки до розділу 2	
Розділ 3. ОБГРУНТУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ	56
3.1. Стратегічні перспективи розвитку культурного туризму	56
3.2. Еколого-економічна складова стратегії розвитку культурного туризму	65
3.3. Інформаційно-аналітичне забезпечення формування стратегії розвитку культурного туризму	
Висновки до розділу 3	74
ВИСНОВКИ	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77
ДОДАТКИ	80
Додаток 1.	80

ВСТУП

Актуальністю кваліфікаційної роботи. Україна має значний потенціал у сфері культурного туризму, завдяки своїй багатовіковій історії, культурній спадщині, традиціях та різноманітній культурній спадщині. Розвиток культурного туризму передбачає створення та розвиток туристичної інфраструктури, яка включає музеї, театри, галереї, а також готелі, ресторани та транспортні засоби. Культурний туризм може стати важливим джерелом доходу для регіонів та країни в цілому через збільшення потоку туристів, продаж культурних товарів та послуг. Розвиток культурного туризму сприяє міжкультурному обміну та взаєморозумінню між націями, що є важливим фактором у сучасному світі. Розвиток стратегій культурного туризму враховує інтереси різних цільових груп, таких як індивідуальні туристи, групи, ділові туристи та інші. Застосування інноваційних технологій у розвитку культурного туризму, таких як віртуальна реальність, мобільні додатки тощо, відкриває нові можливості для залучення туристів. У зв'язку з цим, формування стратегій розвитку культурного туризму в Україні залишається важливою темою, яка потребує уваги та подальших досліджень.

Туризм в Україні є одним із пріоритетних напрямів економічного і культурного розвитку в передвоєнний і долокдаульний період. Тому для ефективного розвитку туристичної галузі необхідно постійно вдосконалювати нормативно-правову базу, забезпечувати раціональне використання та збереження туристичних ресурсів, розвивати ефективну туристичну діяльність, яка відповідає потребам вітчизняних та іноземних туристів. Громадяни можуть раціонально використовувати свій вільний час та змістовно проводити дозвілля, знайомитися з історико-культурною спадщиною, навколишнім природним середовищем та організувати благоустрій населення.

Багатий історико-культурний потенціал України сприяє розвитку туризму. Важливими туристично-екскурсійними об'єктами нашої країни є різноманітні пам'ятки історії та культури, зокрема археології, історії, архітектури, мистецтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних умовах розвиток туризму все більше впливає на економіку України та її регіонів, тому питання розвитку рекреації та туризму все більше цікавлять багатьох науковців та фахівців. Теоретико-методологічними аспектами розвитку туризму упродовж останніх років усе більше науковців займається дослідженням своєрідного феномена, що виступає могутнім фактором економіки, одним із соціальних інститутів, Чималий внесок у розвиток культурно-пізнавального туризму зробили також зарубіжні й вітчизняні вчені – філософи та культурологи, а саме: Дж. Урі, Г. Марсель, А. Оло, Ф. Депре, Ж. Фереоль, Ж.-П. Норекь, В. Пазенок, В. Федорченко, С. Горський, М. Цюрупа. У своїх дослідженнях вони розглядають його як одне з явищ культури, а також потужний рушій духовного розвитку особливості.

Науково-прикладні проблеми організації туристичних територій розробляють вітчизняні та зарубіжні вчені, серед яких: Загальне вивчення організаційних систем: Е. Алаєв, І. Ансофф, Ч. Голднер, М. Долішній, С. Дорогунцов, Р. Макінтош, М. Портер, Б. Річі, В. Семінов, С. Соколенко.

Дослідження присвячені особливостям туристично-санаторно-курортного обслуговування як окремого виду діяльності: А. Гела, П. Гринів, П. Жук, В. Степанов, С. Трохимчук, В. Шмагіна. Проблеми організаційних механізмів регулювання розвитку сфери дозвілля та туризму : Александрова Г., Ветрова Н., Гудзь П., О. О. Любіцева, Р. Росока. Науково-методичні розробки з теорії та практики реалізації державної та регіональної політики розвитку туризму та рекреації: М. Долішній, В. Євдокименко, В. Кравців, Г. Папірян, С. Харчиков та інш. Проте світові та вітчизняні наукові досягнення та законодавчі заходи ще не призвели до адекватного вирішення проблем розвитку регіонального туризму, а регіональні підприємства досі не можуть функціонувати та надавати послуги на рівні світових стандартів. Отже, наведені факти зумовлюють актуальність предмета даного дослідження, особливо в перехідний період становлення вітчизняної ринкової економіки.

Метою кваліфікаційної роботи є вивчення та теоретичне обґрунтування стратегічних напрямів розвитку культурного потенціалу України.

Відповідно до визначеної мети були поставлені та розв'язані наступні **завдання:**

- визначити та систематизувати теоретико-методологічні засади соціально-економічного змісту культурного туризму;
- розглянути особливості стратегічного розвитку культурного туризму в умовах суспільних та економічних трансформацій;
- дослідити методiku оцінювання ефективності реалізації стратегії розвитку культурного туризму;
- проаналізувати соціально-економічні умови розвитку культурного туризму в Україні;
- дати оцінку ефективності економічної діяльності культурного туризму;
- дослідити стратегічні напрямки та перспективи розвитку культурного туризму в Україні;
- визначити еколого-економічну складову стратегії розвитку культурного туризму, розкрити їх перспективні напрямки;
- спланувати шляхи забезпечення формування стратегії розвитку культурного туризму в післявоєнний період.

Об'єкт дослідження: є теоретичні та прикладні аспекти організації різних видів культурного туризму.

Предмет дослідження: туристична привабливість, компонентна структура та регіональна диференціація історико-культурних туристичних ресурсів.

Методи дослідження. Використані загальнонаукові методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, абстрагування, конкретизація), так і емпіричні (документування, розрахунково-аналітичні). Крім того, використовувались спеціальні методи, такі як: статистичний (при обробці статистичних даних), групування (при виділенні груп у межах складових туристської інфраструктури), типізації (при визначенні ступеня розвитку

інфраструктури, що використовується в туризмі та інше. Використано методику аналізу, групування та обробки статистичних даних.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці науково-прикладних рекомендацій щодо популярності культурного туризму в межах певного регіону завдяки впровадженню стратегічних цілей та розвитку нових спеціалізованих напрямків.

Структура й обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, 9 підрозділів, висновку, списку використаних джерел із 51 найменувань. Робота містить 10 таблиць, 10 рисунків. Загальний обсяг роботи становить 85 друкованих сторінок, із них основного тексту – 67 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ

1.1 Соціально-економічний зміст та роль культурного туризму в сучасній економіці

Нове розуміння культури в соціальному розвитку та усвідомлення необхідності збереження світового культурного розмаїття не тільки розширить горизонти культурного туризму як ресурсу для регіонального розвитку, але також матиме ширший вплив на закордонні економіки.

Міжнародні відносини, включаючи діяльність. Це пояснюється тим, що туризм у сучасному світі перетворився з переважно економічного явища на соціальне та культурне явище. Враховуючи різноманітний регіональний характер України, актуальним стає вивчення впливу культурного туризму на розвиток окремих регіонів.

Попри всі труднощі, це час, коли розвиваються нові течії в культурному житті, відроджуються раніше забуті імена, пам'ятки та події, по-новому цінується історична спадщина. Тому зосередження уваги на культурному туризмі є реальною можливістю економічного, соціального та культурного розвитку для більшості регіонів України.

Виявлення його потенціалу як ресурсу для регіонального розвитку пов'язане з вимогами практик управління, а потреба місцевих громад у співпраці з іншими культурними спільнотами для оптимізації процесів, які охоплюють широкі верстви населення, пов'язана з потребою підтримки. Процеси, пов'язані з довгостроковим прогнозуванням територіального розвитку.

Термін «культурний туризм» вперше був офіційно використаний на міжнародному рівні в матеріалах Всесвітньої конференції з питань культурної політики (1982) [1]. Найважливіші документи в галузі культурної спадщини створені двома міжнародними організаціями: ІКОМОС та ЮНЕСКО. ЮНЕСКО вважає культурний туризм іншим видом туризму, який «враховує культури інших народів» [12].

Хартія культурного туризму Міжнародної ради з питань пам'яток і визначних місць (ICOMOS) визначає культурний туризм як форму туризму, основною метою якого є, зокрема, «відкриття пам'яток і місць». ICOMOS визначає культурний туризм як «ретельно організований, пізнавальний або освітній, часто елітарний за своєю природою туризм, спрямований на поширення та роз'яснення культурних ідей [23, с. 3].

Культурний туризм – це відносно нова, але динамічно розвиваюча галузь туризму, яка вивчає взаємовідносини між туристами та культурним середовищем, що вони відвідують. Науковці та дослідники в цій області надають різні визначення культурного туризму в залежності від їхнього підходу та дослідницьких інтересів. Ось кілька визначень відомих світових науковців:

Юлій Кіпендїй (Yuriy Kipendi) – відомий український науковець у галузі туризму. Він визначає культурний туризм як «специфічний вид туризму, що ґрунтується на потребі в пізнанні, сприйнятті та взаємодії з культурним середовищем, включаючи культурні пам'ятки, традиції, звичаї, фольклор тощо.»

Ерік Коенігсберг (Eric Cohen) – світовий авторитет у галузі туризму та культурології. Він визначає культурний туризм як «подорож у пошуках нових або незвичайних вражень, що охоплює переживання, вивчення та сприйняття культурної спадщини та реалій відвіданого регіону.»

Пітер Берн (Peter Burns) – авторитет у галузі туризму та географії. Він визначає культурний туризм як «сферу туризму, в якій основною метою подорожі є пізнання та сприйняття культурного середовища, включаючи культурну спадщину, мистецтво, архітектуру та інші аспекти культури відвіданого регіону або місця.»

Ці визначення відображають загальну увагу до пізнавальної та взаємодійної складової культурного туризму, а також його значення у збереженні та відтворенні культурного досвіду та спадщини.

У сучасному контексті «культурний» туризм набув свого сучасного значення з розвитком авіації, появою та поширенням форм масового туризму [23, с. 2].

Культурний туризм має відображати ідею інтелектуальної та моральної солідарності людства, утвердження ідеалу толерантності в суспільстві. Поважати, приймати і цінувати культурне розмаїття нашого світу [34, с. 9-10]. Завдяки низці факторів культурний туризм із гуманітарною та глобальною місією став глобальним соціокультурним феноменом. Зокрема, питання збереження культурної спадщини, національних етнічних культур, культурної ідентичності, культурного різноманіття, а також питання взаємодії між туризмом і культурою, туризмом і культурним різноманіттям, туризмом і міжкультурним діалогом і світом.

Багато міжнародних організацій спрямовують свою діяльність у напрямку «культури» у формі концепцій, проєктів, конференцій, конференцій, декларацій і конференцій [45, 48, 49, 50, 51, 2]. Ця активність зумовлена вступом світової цивілізації в епоху глобалізації, нівелювання національних культур, загрози часткової зміни або повного зникнення, збільшення кількості природних і техногенних катастроф, воєн і терористичних атак, які також , що може призвести до наступних ситуацій: знищення культурної спадщини.

Сучасний розвиток туризму визначається глибокими суперечностями в організаційній структурі туристичної діяльності, невизначеністю напрямів її розвитку, сучасного стану якісних і кількісних характеристик туристичної діяльності [3;4].

Відповідно до визначення [5], індустрія туризму є особливим комплексним суб'єктом державного регулювання та комерційного управління.

Необхідність державної підтримки туризму як складної економічної системи, що включає суміжні галузі економіки, очевидна.

Відповідно до аналізу економічної літератури [4] індустрія туризму – це сукупність продуктів різних галузей економіки, освіти, культури та науки, що забезпечує створення матеріально-технологічної бази туризму.

Підготовка кадрів та її процеси Виробництво, реалізація та споживання туристичних продуктів шляхом використання природних, матеріальних і духовних ресурсів.

Завдяки ряду факторів культурний туризм став глобальним соціокультурним явищем із гуманітарною та глобальною місією.

Соціально-економічний зміст культурного туризму в сучасній економіці полягає в тому, що він сприяє розвитку та збагаченню культурного середовища, сприяючи економічному зростанню та соціальному розвитку місцевих спільнот. Культурний туризм об'єднує елементи культурної спадщини, традицій, мистецтва, архітектури та інших аспектів культури, приваблюючи туристів з різних країн та регіонів.

Основні аспекти соціально-економічного змісту культурного туризму наведені на рис.1.1.

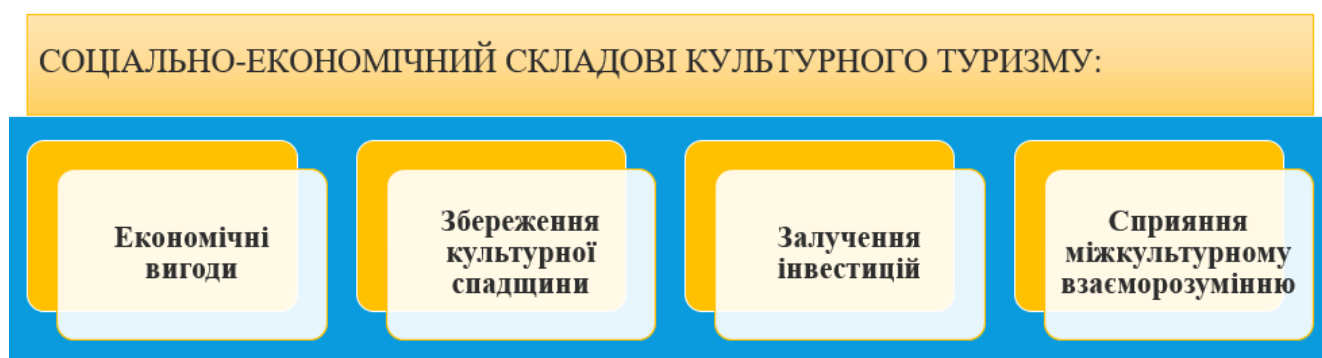

Рис. 1.1. – Соціально-економічні складові культурного туризму

Джерело: сформовано автором.

Культурний туризм з точки зору економічних вигод (рис. 1.2.) створює нові робочі місця та підвищує доходи місцевих жителів через попит на різноманітні послуги та товари, такі як готелі, ресторани, сувеніри, транспорт та інші. Він може стати важливим джерелом доходу для малого та середнього бізнесу у сфері туризму.

В процесі застосування заходів по збереженню культурної спадщини, культурний туризм сприяє збереженню та відновленню історичних пам'яток, мистецьких традицій та інших аспектів культурної спадщини. Це може включати реставрацію старовинних будівель, збереження традиційних ремесел та підтримку культурних заходів.

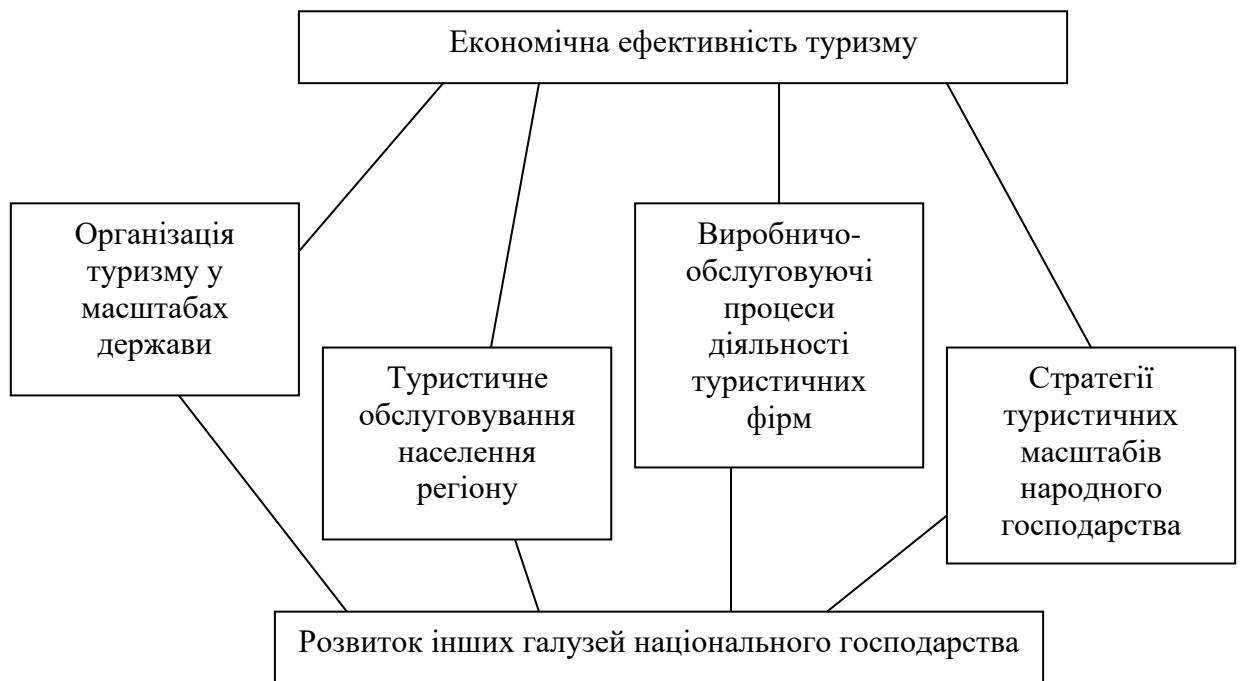

Рис 1.2. Економічна ефективність туризму

Джерело: сформовано автором.

В процесі залучення інвестицій, культурний туризм може привертати інвестиції у розвиток туристичної інфраструктури та культурних об'єктів. Інвестори можуть бачити потенціал у розвитку туристичного сектору та вкладати кошти у нові готелі, музеї, театри та інші об'єкти.

Сприяння міжкультурному взаєморозумінню спонукає культурний туризм сприяти обміну культурними досвідами та створює можливості для зближення різних культур. Він допомагає розширити світогляд туристів та сприяє взаєморозумінню між різними культурними групами.

У сучасній економіці культурний туризм відіграє важливу роль у створенні стійкого економічного розвитку, забезпеченні соціальної стабільності та збереженні культурної спадщини для майбутніх поколінь.

Зокрема, привертає увагу світової громадськості до питань збереження культурної спадщини, національної етнічної культури, культурної ідентичності та

культурного різноманіття, а також до питань взаємодії туризму та культури, туризму та культурного різноманіття та міжкультурний діалог.

Тому місія культурного туризму як інструменту миру полягає в тому, щоб об'єднати людей на основі гуманітарних цінностей туризму та сприяти повазі, толерантності та взаєморозумінню.

1.2. Особливості стратегічного розвитку культурного туризму в умовах суспільних та економічних трансформацій

Культурний туризм – це форма туризму, мета якого полягає в ознайомленні з культурою і культурним середовищем місця відвідування, включаючи ландшафт, знайомство з традиціями жителів і їх спосіб життя, художньої культурою і мистецтвом, різними формами проведення дозвілля місцевих жителів. Культурний туризм може включати відвідування культурних заходів, музеїв, об'єктів культурної спадщини, майстер-класи та культурно-розважальні заходи з місцевими жителями [6].

Сучасна культурологічна література наголошує на її матеріальній частині (будівлі, споруди, ремесла, твори мистецтва тощо) і нематеріальній частині (традиції, кодекси поведінки, вірування, ідеї, символи, мова тощо).

У цьому відношенні культурний туризм — це можливість для кожного не тільки пізнати культурні об'єкти, але й зрозуміти їхню інтерпретацію, дізнатися нові значення через середовище та оцінити контекст (відчутти атмосферу місця). Іншими словами, знайомство з нематеріальною культурою місця та його людей. Щоб більш повно зрозуміти феномен культурного туризму та розробити комплексні програми його розвитку, культурний туризм слід розділити на кілька категорій, залежно від пріоритетів у мотивах культурного туризму та споживання культурних благ важливо розрізняти рівні:

- професійний культурний туризм на основі професійних контактів.
- спеціальний культурний туризм (основна мета туристів – задоволення культурних потреб).

– непрофесійний культурний туризм (споживання культурних продуктів є істотною та необхідною, але не основною метою туризму).

– супутній культурний туризм (туристи, основною метою яких є діловий, пізнавальний, науковий або спортивний туризм, можуть доповнити програму перебування споживанням культурної продукції).

– культурний квазітуризм, який передбачає переміщення жителів певної території (мотив – споживання культурних благ) [7].

Культурний туризм безпосередньо пов'язаний з рівнем розвитку, культури та способу життя місцевої громади. Для розвитку культурного туризму недостатньо мати багату культурну спадщину. Сьогодні активна участь місцевих жителів у культурному житті міста стала необхідною умовою розвитку культурного туризму. Культурний туризм має розвиватися таким чином, щоб він сприяв підвищенню задоволеності якістю життя як жителів, так і туристів[8].

Умови суспільних та економічних трансформацій створюють нові виклики і можливості для розвитку культурного туризму. Для досягнення успіху у цих умовах потрібно визначити стратегічні орієнтири, які відповідатимуть вимогам мінливого середовища. Ключові стратегічні орієнтири розвитку культурного туризму в умовах суспільних та економічних трансформацій наведені на рис. 1.3..

Розвиток культурного туризму повинен базуватися на збереженні та просуванні культурної спадщини. Це включає реставрацію та охорону історичних пам'яток, традиційних звичаїв та ремесел. Збереження культурної спадщини не лише забезпечує унікальний туристичний продукт, а й зберігає ідентичність місцевих спільнот у змінному світі.

Стратегічним орієнтиром є розвиток та модернізація туристичної інфраструктури, включаючи готелі, ресторани, транспортні мережі та інші послуги. Нові технології можуть бути використані для створення інноваційних туристичних продуктів та покращення якості обслуговування.

Рис. 1.3. Культурний туризм в умовах суспільних та економічних трансформацій

Джерело: сформовано автором

Важливим стратегічним орієнтиром є розвиток культурних подій та програм, які привертають увагу туристів та сприяють популяризації культурного досвіду. Це можуть бути фестивалі, виставки, концерти, майстер-класи та інші заходи, які відображають унікальність культурного середовища.

Умови суспільних та економічних трансформацій підкреслюють важливість співпраці між різними зацікавленими сторонами, такими як урядові органи, бізнес, громадські організації та академічні установи. Співпраця сприяє координації зусиль у напрямку створення сталого та ефективного культурного туризму.

Розвиток культурного туризму повинен сприяти включенню місцевих спільнот у процеси прийняття рішень та розвитку туристичної діяльності. Громадянське суспільство має важливу роль у впровадженні соціально відповідальних підходів до розвитку культурного туризму.

Ці стратегічні орієнтири можуть допомогти у забезпеченні сталого та інклюзивного розвитку культурного туризму в умовах суспільних та економічних трансформацій.

Формулювання стратегії розвитку культурного туризму ускладнюється протиріччям інтересів різних учасників економічних відносин. Навіть у найбільших містах світу, де розвиток зосереджений на туризмі, рідко існують стратегії розвитку культурного туризму з конкретними інструментами управління.

Навіть у всесвітньо відомому туристичному центрі, такому як Венеція, неефективне управління культурним туризмом (відсутність стратегічних документів на адміністративному рівні міста, неефективне використання коштів, отриманих від туризму, для досягнення балансу, відсутність заходів інтересів з місцевими жителями тощо).

З метою збереження міста та вдосконалення системи управління туристичною сферою було запропоновано перетворити місто на тематичний парк світового рівня, а Парк Діснейленд був наведений як еталонний приклад для управління проектом.

Труднощі в пошуку балансу інтересів учасників ринку характеризують розвиток культурного та туристичного секторів у всьому світі. Саме інституційне середовище та типи відносин, що формуються, визначають успішність розвитку сфери культури, особливо у сфері культурного туризму.

Загалом успішні міста – це ті, які налагодили зв'язки в різних формах державно-приватного партнерства. Пріоритетним питанням реалізації стратегії розвитку культурного туризму є участь місцевих жителів у розвитку культурного туризму (як консультанти та актори) та залучення інвестицій. Прийняття нових інтегрованих стратегій розвитку туризму могло б покращити ситуацію.

Оскільки сфера культурного туризму стосується інтересів широкого кола учасників, розвиток культурного туризму потребує комплексного (міждисциплінарного) підходу.

Постійний моніторинг ситуації на ринку туристичних послуг та аналіз споживчої поведінки також є необхідними елементами управління цим сектором.

Моніторинг стосується не тільки аналізу, заснованого на визначенні витрат і вигод від культурного туризму, але й вивчення поведінки споживачів, визначення туристичних зон, туристичних маршрутів за межами традиційних туристичних напрямків тощо.

Туристична діяльність у регіоні все частіше згадується в сучасній літературі та в багатьох основних документах як необхідна передумова для сталого розвитку туризму. У будь-якому випадку туристичні потоки викликають зміни в місцевих громадах, середовищі їх проживання та навколишньому середовищі. Поняття стійкості безпосередньо пов'язане зі ставленням людей до цих змін. Якщо нові зміни сприймаються місцевими громадами, то туризм як джерело цих змін можна вважати діяльністю, спрямованою на сталий розвиток суспільства.

Індикатори, що характеризують якість життя, зараз часто використовуються в міжнародній практиці як індикатори територіального розвитку (таблиця 1.1).

Індикатори територіального розвитку – це мірила, за допомогою яких можна оцінити рівень розвитку певної території, такої як країна, регіон або місто. Ці індикатори допомагають зрозуміти соціально-економічні процеси, які відбуваються на певній території, і визначити можливість впровадження політичних та економічних заходів для підвищення рівня життя населення і розвитку господарства.

Таблиця 1.1.

Індикатори територіального розвитку:

№	Індикатор	Визначення
1	ВВП на душу населення	Це основний економічний індикатор, який відображає обсяг виробництва товарів та послуг на душу населення. ВВП на душу населення є показником економічного рівня життя на певній території.

2	Рівень безробіття	Цей індикатор вказує на частку безробітних серед активного населення. Він є важливим показником соціального розвитку та стабільності на території.
3	Індекс людського розвитку (ІЛР):	Цей комплексний індикатор враховує рівень освіти, тривалість життя та рівень доходу на душу населення. Він дає комплексне уявлення про рівень життя та соціальний розвиток на певній території.
4	Індекс задоволення життям: безпеки.	Цей індикатор визначає, наскільки задоволені своїм життям мешканці певної території. Він враховує такі аспекти, як якість житла, доступність освіти та охорони здоров'я, рівень доходів і
5	Інфраструктура та доступність послуг	Цей індикатор включає такі показники, як якість доріг, наявність освітніх та медичних закладів, доступність та якість комунікацій, а також наявність інших інфраструктурних об'єктів.
6	Індекс конкурентоспроможності регіонів:	Цей індикатор оцінює конкурентоспроможність регіонів з економічного та соціального погляду, враховуючи такі аспекти, як інновації, підприємництво, інфраструктура, рівень освіти тощо.

Джерело: сформовано автором на основі [8]

Ці індикатори допомагають у визначенні сильних та слабких сторін територіального розвитку і в ухваленні рішень для його поліпшення. Вони є важливим інструментом для оцінки ефективності соціально-економічних політик та програм на рівні територій.

Тому культурний туризм, спрямований на задоволення інтересів як туристів, так і місцевих громад, має активно залучати місцевих мешканців до культурної сфери.

До успішних проектів у цьому напрямку можна віднести досвід Бельвіля (Франція), де місцеві жителі активно беруть участь у супроводі туристів як гідів. Залучення місцевого населення до розвитку культурного туризму також тісно пов'язане зі створенням для нього робочих місць.

Стратегія розвитку туризму спрямована на залучення нових інвестицій у цей сектор та покращення якості послуг як для туристів, так і для місцевих

жителів. Територіальні муніципалітети, які успішно реалізували подібні стратегії, спрямовані на розширення своєї клієнтської бази або залучення довготермінових туристів, зазвичай роблять це з точки зору як інвестиційної привабливості, так і загального комфорту та безпеки.

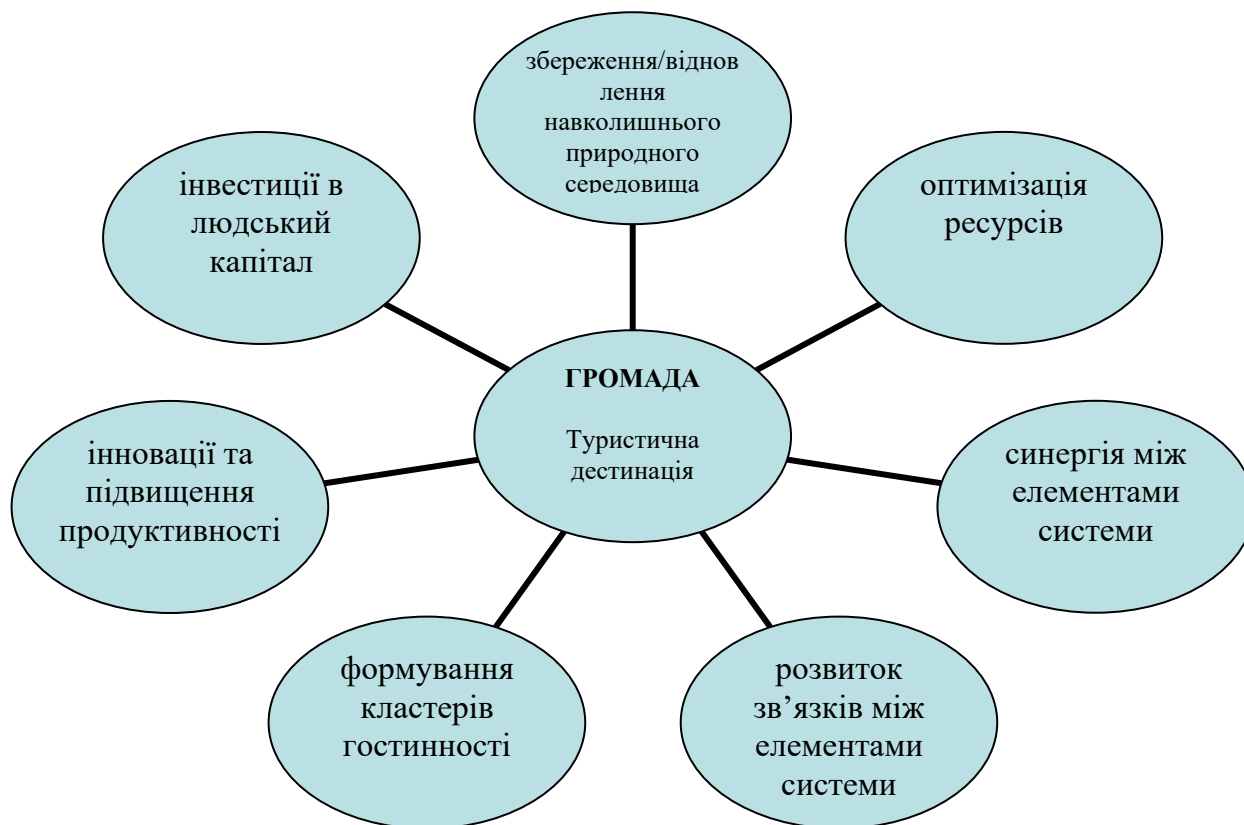

Рис. 1.4. – Регіональний план розвитку культурного туризму в громаді.

Джерело: сформовано автором на основі [21]

Ресурсами для реалізації цієї стратегії є адміністративні ресурси та кошти на операційні витрати для виконання плану заходів (рис. 1.4.). Очікувані результати реалізації стратегії це:

- покращення рекреаційного комфорту туристів та якості життя місцевих жителів в гуцульських умовах.
- підвищення впізнаваності курорту та бренду серед вітчизняних та іноземних туристів.
- залучення екологічно чистих інвестицій у розвиток туристичних зон.
- розширення кількості та різноманітності робочих місць.

– підтримання унікального мікроклімату та заспокійливої якості повітря та використання цих якостей для рекреаційних цілей.

– створення середовища, доступне для всіх.

Стратегічне планування спрямоване на розвиток місцевої економіки, зберігаючи місцеві традиції та звичаї, як процес стратегічного партнерства між владою, місцевими громадами та економікою, що шляхом стимулювання прискорює зростання місцевої продуктивності. Економіка інвестиції в нові та існуючі підприємства, які приносять найбільшу віддачу та створюють найбільшу кількість робочих місць.

В даний час відсутність актуальної та надійної статистичної інформації ускладнює прогнозування розвитку туристичної галузі. Більшість експертів вважає, що саме з цією проблемою пов'язана слабка наукова обґрунтованість регіональних і муніципальних програм розвитку туризму, а також планування та прогнозування ринку ресурсів у галузі.

Важливу роль у розвитку туризму відіграє також створення системи підготовки кваліфікованих кадрів. Відсутність необхідної кваліфікації призводить до низької якості обслуговування, фінансових втрат, псування іміджу та інших негативних наслідків. Це підриває довіру клієнтів до національних організацій, що надають туристичні послуги.

По мірі становлення індустрії туризму в умовах зміни економічних умов кількість туристичних організацій зростає через брак кваліфікованих кадрів. Існуючі процеси реєстрації та ліцензування без необхідної людської підтримки не стали необхідною перешкодою для появи нових туристичних підприємств. Рівень кваліфікації співробітників є особливо низьким у компаніях нижчої категорії сектору розміщення та громадського харчування та в подібних компаніях, які не мають жодної категорії чи рангу, особливо в невеликих готелях. Як уже зазначалося, лише 40% працівників туристичної галузі мають вищу або вищу спеціальну освіту [9].

Отже, контекст соціально-економічних перетворень підкреслює важливість співпраці між різними зацікавленими сторонами, зокрема: державні установи,

підприємства, громадські організації та наукові установи. Ця співпраця допоможе координувати зусилля для створення сталого та ефективного культурного туризму.

1.3.Методичні основи оцінювання ефективності реалізації стратегії розвитку культурного туризму

Багато міжнародних організацій спрямовують свою діяльність у напрямку «культури» у вигляді концепцій, проектів, конференцій, конференцій, декларацій, зустрічей тощо.

Ця активність зумовлена вступом світової цивілізації в епоху глобалізації, нівелювання національних культур, загрози часткової зміни або повного зникнення, збільшення кількості природних і техногенних катастроф, воєн і терористичних атак, які також , що може призвести до наступних ситуацій: Знищення культурної спадщини [10, 11, 13].

Оновлення матеріальної та нематеріальної спадщини сприяло тому, що культурний туризм став глобальним соціокультурним явищем із гуманітарною та глобальною місією.

Зокрема, він зосереджується на питаннях збереження культурної спадщини, національної етнічної культури, культурної ідентичності та культурного різноманіття, а також на питаннях взаємодії між туризмом і культурою, туризму та культурного різноманіття та міжкультурного діалогу [11].

Незважаючи на те, що культурний туризм став основним сегментом у більшості напрямків, нещодавно відбувся зсув від чисто кількісного збільшення споживчого попиту на культурні туристичні об'єкти до якісного збільшення характеру цього попиту на основі внутрішнього бажання людства в цілому Увага переключилася на фізичні зміни.

Сучасна культурна література поділяється на матеріальну частину (будівлі, споруди, ремесла, твори мистецтва тощо) і нематеріальну частину (традиції, кодекси поведінки, вірування, ідеї, символи, мову тощо).

У цьому відношенні культурний туризм — це можливість для кожного не тільки пізнати культурні об'єкти, але й зрозуміти їхню інтерпретацію, дізнатися нові значення через середовище та оцінити контекст (відчутти атмосферу місця). Іншими словами, пізнайте культуру місця та його мешканців.

Залежно від пріоритету та обсягу споживання культурних благ у мотивах туристів культурний туризм виділяється на кілька рівнів:

- Професійний культурний туризм на основі професійних контактів.
- Спеціалізований культурний туризм (основна мета туристів – задоволення культурних потреб);
- Неспеціалізований культурний туризм (споживання культурних продуктів має суттєве та істотне значення, але не є основною метою туризму).
- Супутній культурний туризм (туристи, основною метою подорожі яких є діловий, пізнавальний, науковий чи спортивний туризм, можуть доповнити програму перебування споживанням культурних продуктів).
- Мотиваційний культурний туризм.

Це передбачає переміщення населення певного регіону, однією з мотивацій якого є споживання культурних благ [14]. Порівняно зі «специфічним» культурним мандрівником, передбаченим Річардсом [15], цілком мотивований цілеспрямований культурний мандрівник — це той, хто відчуває вплив певної культури під час відвідування та має глибоке враження від конкретного місця призначення чи культурної пам'ятки. Мандрівників культурного туризму в першу чергу мотивують культурні міркування.

Повсякденні культурні туристи мають слабку мотивацію відвідувати конкретні культурні пам'ятки чи напрямки, тому їхні враження залишаються поверхневими.

Нарешті, випадкові культурні туристи можуть залишатися досить поверхневими, виявляючи, що подорожують не з метою культурного туризму, а беруть участь у певних культурних заходах.

Формування туристичних продуктів і туристичних дестинацій з використанням переваг культурної спадщини та іміджу території може

відбуватися у формі реконструкцій історичних подій та освітніх турів на основі знання архітектурних пам'яток регіону.

Внаслідок насичення ринку подібними продуктами, посилення конкуренції, збільшення диференціації та фрагментації попиту привертає увагу необхідність розширення туристичної пропозиції, диверсифікації економіки та появи нових варіантів культурного туризму.

На основі аналізу зарубіжних та вітчизняних джерел, вивчення особливостей попиту та пропозиції в культурному туризмі показує, що в сучасному міжнародному туризмі, крім традиційного культурного туризму та освітнього туризму, можна зробити висновок, що існують різні види туризму [16, с. 128-147].

Зростання культурного сектору через збільшення загального культурного споживання та все більш успішної культурної поведінки також сприяє розвитку різних секторів ринку культурного туризму.

Загалом кажучи, основні демографічні показники зазвичай включають людей, які мають загальний інтерес до культури, бачать культуру як аспект місця призначення та людей, для яких культура є основною причиною подорожі до місця призначення.

Основними рушійними силами нових ринкових ніш є релігійний туризм, гастрономічний туризм, лінгвістичний туризм, оздоровчий туризм і курортний туризм.

Багато важливих факторів у розвитку глобального туризму можна підсумувати як соціальні, технологічні, економічні, екологічні та політичні фактори. Більшість із них сприяє розвитку підвидів культурного туризму. А саме, падіння попиту на пакетні тури та сильний тиск на індивідуальні подорожі. Старіння суспільства, нові сімейні структури та менша кількість промислових робітників призведуть до нових форм культурних та освітніх подорожей і «повільного туризму». Конкуренція між новими та старими цінностями, зміна попиту на дешеві та високоякісні продукти. Час дозвілля скоротиться, але транспортне сполучення покращиться. Підвищення продуктивності за допомогою

інформаційних технологій і нових пошукових і картографічних служб. Значні зміни туристичних потоків у зв'язку зі зміною клімату та відкриттям нових туристичних напрямків. Зменшення незайманих природних територій та посилення ролі культурних маршрутів. Розширення міжкультурних конфліктів, популяризація туризму та культури як джерела доходу на державному рівні.

Ці та інші тенденції, визначені Європейською радою з туризму та ЮНВТО, мають багато важливих наслідків для розвитку туристичного виробництва та споживання [17].

Індустрія туризму змушена слідувати новим цінностям клієнтського досвіду, тобто моді на емоції та враження, які змінюються залежно від конкретної пропозиції. Туристичне дозвілля все ще є масовим ринком, але в майбутньому вони стануть менш організованими та індивідуалізованими формами масового споживання. Щоб збалансувати хаотичне та стрімке повсякденне життя, люди все частіше використовують відпустку для подорожей, щоб знайти громадські, соціальні та громадські місця у вільний час. Відчуття стабільності та спокою під час відвідування руїн стародавніх міст, музеїв та історичних реконструкцій нейтралізує враження «бігання» під час короткої відпустки.

Сьогодні туризм відіграє важливу роль в економічному зростанні будь-якої країни. Туристична діяльність є засобом досягнення порозуміння та толерантності у відносинах між численними етнічними спільнотами та культурами. Врахування потреб і мотивацій різних категорій туристів сприяє більш комплексному використанню культурного потенціалу території країни, дозволяючи більшості відвідувачів отримати доступ до культурної спадщини регіону та реалізувати освітню функцію туризму.

Висновки до розділу 1

Нове розуміння культури в суспільному розвитку та визнання необхідності збереження світового культурного розмаїття не лише розширює перспективи

культурного туризму як ресурсу регіонального розвитку, але й у соціокультурних сферах, екології, зовнішньоекономічної діяльності та міжнародні відносини.

Важливим стратегічним орієнтиром є розвиток культурних подій та програм, які привертають увагу туристів та сприяють популяризації культурного досвіду. Це можуть бути фестивалі, виставки, концерти, майстер-класи та інші заходи, які відображають унікальність культурного середовища. Це пояснюється тим, що туризм у сучасному світі перетворився з переважно економічного явища на соціальне та культурне явище.

Враховуючи різноманітний регіональний характер України, актуальним стає вивчення впливу культурного туризму на розвиток окремих регіонів.

Індустрія туризму змушена слідувати новим цінностям клієнтського досвіду, тобто трендам емоцій, бажань і вражень, які змінюються в залежності від конкретних пропозицій. Відпочинковий туризм все ще залишається масовим ринком, але в майбутньому він стане організованою, персоналізованою (індивідуальною) формою споживання.

Попри всі труднощі, наш час – це епоха розвитку нових течій у культурному житті, відроджуються раніше забуті імена, пам'ятки та події, переоцінюється історична спадщина.

Тому орієнтація на культурний туризм стає однією з реальних можливостей економічного, соціального та культурного прогресу для більшості регіонів України.

Визнання його потенціалу як ресурсу для місцевого розвитку підкреслює потребу в управлінській практиці, потребу підтримки місцевих громад для оптимізації процесу залучення широких верств населення та потребу в інших культурних робіт співтовариства. Процеси, пов'язані з довгостроковим прогнозуванням регіонального розвитку. Завдяки низці факторів культурний туризм із гуманітарною та глобальною місією став глобальним соціокультурним феноменом.

РОЗДІЛ 2.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

2.1. Соціально-економічні умови розвитку культурного туризму в Україні

Сьогодні Україна розвиває свій багатогранний потенціал та активно інтегрує свій глобальний світовий економічний та культурний простір. Туризм є невід'ємною частиною міжнародного ринку і вже давно входить до трійки найприбутковіших галузей. Водночас, розвиток туризму може дати щось більш цінне, ніж гроші – духовне багатство, хороших друзів по всьому світу та фізичне здоров'я. Для цього необхідно забезпечити розвиток туристичної інфраструктури та популяризацію існуючого туристичного та рекреаційного потенціалу України, щоб громадяни будь-якої країни завжди мали доступ до інформації про нашу країну та її туристичні ресурси [18].

Перспективи розвитку туризму в Україні визначаються дією різноманітних природних, історико-культурних, соціальних, економічних і політичних факторів з чітко вираженими регіональними особливостями.

Крім того, сучасна ситуація характеризується тим, що формування високорозвиненої вітчизняної індустрії туризму та інтеграція її туристичних послуг у світовий ринок пов'язані з необхідністю вирішення серйозних соціально-економічних проблем у період суспільної трансформації. Це є економічні відносини.

На цьому етапі туризм нині є національним явищем у сфері реалізації прав і потреб людини, технічною сферою реалізації потреб і запитів у ринкових умовах, особливим розвитком сучасної національної та регіональної економіки вважається невід'ємним частина суспільства.

Національна та регіональна соціально-економічна політика.

Такий підхід до сфери туризму потребує комплексних і фундаментальних досліджень різних аспектів її розвитку.

Разом з тим, динамічний процес суспільної трансформації та реформування економічних відносин в Україні актуалізував проблему вибору оптимального шляху розвитку національної та регіональної туристичної економіки.

Це не лише зумовлює необхідність теоретичного осмислення сутності та змісту сфери туристичних послуг, а й ставить на порядок денний питання розробки науково обґрунтованих рекомендацій щодо формування сфери туристичних послуг у цій галузі, особливо на регіональному рівні.

Зважаючи на те, що можливості держави фінансово підтримувати розвиток туристичного сектору є надзвичайно обмеженими, сьогодні найбільш практичним є посилення використання потужного туристичного потенціалу цього типу.

Необхідність пошуку раціональних шляхів стимулювання туристичного процесу визначається також перспективою отримання відчутної економічної вигоди від індустрії туризму.

Індустрія туризму може бути важливим засобом покращення загальної національної економіки. Економічні та соціальні проблеми розвитку туризму в суспільстві та його регулювання.

В Україні, де потенціал туризму великий, туризм ще не зайняв належного місця в структурі господарського комплексу, його економічна віддача незначна. Причина такого становища криється не лише у сфері практичних дій, а й у недостатньому теоретичному розумінні соціально-економічної природи туризму.

Прискорення становлення цивілізованої сфери туристичних послуг є одним із центральних завдань туристичної політики з метою створення необхідних умов для надання туристичних послуг та забезпечення їх реалізації, під яким слід розуміти систему поведінки.

За допомогою засобів і методів, адаптованих до конкретної соціально-економічної ситуації. Проаналізувавши національний та міжнародний досвід реалізації економічної політики у сфері туризму, дійшли висновку, що туристична політика України перебуває на стадії формування, і прийшли до висновку, що це відбувається. Реалізація залежить насамперед від економічних факторів. У цій ситуації шляхи подолання цієї ситуації полягають у пожвавленні туристичної

політики на місцевому рівні, вивченні нетрадиційних джерел фінансування туристичного сектору та впровадженні методів економічного стимулювання розвитку туристичного сектору.

Наразі, окрім загальної нерозвиненості індустрії відпочинку та туризму в Україні порівняно з аналогічними галузями багатьох країн світу, простежується досить чітка диференціація в різних регіональних одиницях країни.

Сучасний рівень розвитку індустрії відпочинку та туризму в Україні різниться по регіонах країни.

Туристичний регіон — це географічна територія (місце, регіон), обрана відвідувачем або туристським масивом з метою подорожі, розважання та відпочинку. У таких районах є всі необхідні умови для проживання, ночівлі, харчування та дозвілля туристів.

Основними вимогами до того, щоб регіон розглядався як туристичний, є наявність туристичних атракцій і здатність надавати необхідні послуги для задоволення потреб туристів з якістю, очікуваною клієнтами [19, с. 67].

Фактично всі регіони України мають можливості для подальшого розвитку туристичного бізнесу. Особливо це стосується Західної України, вчасності Львівської області. Львівська область входить до п'ятірки найпривабливіших і найпопулярніших туристично-рекреаційних регіонів України та має дуже високий туристичний потенціал.

Завдяки великій кількості культурних та архітектурних пам'яток Львів внесено до Списку всесвітньої спадщини UNESCO. Використання культурної спадщини стало невід'ємною частиною культурного туризму, про який Хартія культурного туризму стверджує: «У найширшому розумінні природна та культурна спадщина належить усьому людству». Має право і зобов'язаний розуміти, цінувати та зберігати його універсальну цінність.

Культурна спадщина — це широкий термін, який включає як природне, так і культурне середовище.

Це включає ландшафти, історичні місця, визначні пам'ятки та антропогенне середовище, а також біорізноманіття, колекції, традиційні та сучасні культурні практики та знання та життєвий досвід.

Він документує та виражає тривалий процес історичного розвитку, формує суть ідентичності різних країн, регіонів, корінних народів і регіонів та є невід'ємною частиною сучасного життя. Це динамічна відправна точка та позитивний інструмент для зростання та змін. Індивідуальна спадщина та колективна пам'ять кожного поселення чи громади є незамінною та важливою основою для поточного та майбутнього розвитку [20].

Якщо узагальнити, то UNESCO до культурної спадщини відносить наступні категорії:

1) усні традиції та висловлювання, включаючи мову як носій нематеріальної культурної спадщини;

2) виконавське мистецтво;

3) соціальна практика, ритуали та святкові заходи;

4) знання та практика щодо природи та Всесвіту;

5) традиційна майстерність [21].

Для потреб ринку більш конкретною та придатною є інша класифікація:

1. Ремесла та образотворче мистецтво.

2. Гастрономія та кулінарія.

3. Соціальні практики, ритуали та святкові заходи.

4. Музика та виконавське мистецтво.

5. Усні традиції та вислови.

6. Знання та практики, що стосуються природи [22].

Дослідники також підтвердили важливість культурного туризму для економічного добробуту та культурного розвитку суспільства в цілому.

Насправді Хартія міжнародного культурного туризму була опублікована в 1999 році, щоб сформулювати цілі та принципи культурного туризму.

Серед цілей, викладених у Статуті, слід зазначити наступні моменти:

«Сприяти і полегшити роботу тих, хто займається збереженням і управлінням спадщини з метою зробити її більш доступною для місцевих жителів і відвідувачів» [20].

Хоча зрозуміло, що реалізація цієї мети необхідна для успішного розвитку культурного туризму в державі, комунікація між організаціями, які забезпечують збереження культурної спадщини, та їх представниками загалом не налагоджена, проблема в тому, що її немає. Це проблема органів державної влади «Сприяти і полегшити роботу індустрії туризму з метою просування і управління туризмом способами, які поважають і підсилюють роль спадщини і культурного життя приймаючих спільнот» [20].

Якщо всі учасники туристичного ринку будуть усвідомлювати цю мету, ми зможемо говорити не лише про збереження культурної спадщини, а й про розвиток регіону в цілому та пам'ятників розвитку суспільства.

Питання збереження культурної спадщини особливо наголошується в соціальному діалозі з наступними цілями: «Сприяти і полегшити діалог між інтересами збереження спадщини і індустрією туризму з метою кращого розуміння важливості і крихкості місць спадщини, колекцій і культурного життя з метою їх збереження в довгостроковій перспективі» [20].

Таким чином корисною для розвитку культурного туризму в Україні була б реалізація наступної мети, зафіксованої у Хартії: «Сприяти тим, хто розробляє плани і політику з метою розвитку конкретних і вимірних проектів і стратегій, що стосуються подання та інтерпретації місць спадщини і культурних заходів в контексті їх збереження і консервації»[20].

Сьогодні культурний туризм є одним із найперспективніших напрямів, але для його повноцінного розвитку необхідно слідувати високим стандартам світового ринку, вивчати досвід країн, які розвинули цей туризм, розвивати власний потенціал. Рідна країна, яку можна розвивати та виводити туризм на новий рівень.

Міжнародна хартія культури і туризму визначає низку принципів, якими має керуватися розвиток цього виду туризму. Відповідно до цих принципів доцільно аналізувати відповідність реальності розвитку туризму в Україні.

Принцип 1.

Внутрішній та міжнародний туризм є одним із найважливіших засобів культурного обміну. Збереження спадщини дозволяє членам приймаючих громад і відвідувачам відчутти та зрозуміти спадщину та культуру різноманітних спільнот, ми повинні забезпечити надійну та добре керовану можливість. Збереження культурної спадщини є викликом для туризму з метою соціального розвитку. Особистий розвиток через участь у туристичних проектах не може не викликати тему відповідальності перед навколишнім середовищем, особливо відповідальності за збереження пам'яток архітектури та традицій. Налагодження співпраці та діалогу в цій сфері могло б допомогти подолати існуючу в Україні тенденцію розглядати історичну спадщину як цінну, але безповоротну, яку легше знищити, ніж експлуатувати.

Принцип 2.

Зв'язок між спадщиною та туризмом є динамічним і потребує подолання суперечливих цінностей». Вибори останніх років також демонструють відсутність соціального діалогу в суспільстві та обговорення цінностей представників різних соціальних груп. Учасників Всеукраїнського туристичного проекту наразі характеризує високий рівень толерантності та здатності до взаємодії. Серед таких проектів – «Святкуємо Різдво разом» (2005-2006), «Будуємо Україну разом», комерційні табори «Строкати Єноти», проекти «Української академії лідерства» та ін. Тож є сенс розвитку культурного туризму із свідомим слідуванням заявленим у Хартії принципам – таким чином існуватиме можливість налагодження миру в країні.

Принцип 3.

«Практика збереження культурної спадщини та планування туризму має забезпечувати ефективність, задоволення та позитивний досвід відвідувачів» [20]. Основним недоліком розвитку культурного туризму в Україні є відсутність

вичерпної інформації для потенційних туристів. Здебільшого інформація про об'єкти подається сухо і розпливчасто, створюючи лише відчуття, що за об'єктом є щось цікаве, але не створюючи повного враження. Наступна проблема полягає в тому, що ви не можете відвідати певні місця. Навіть години роботи міських музеїв часто складені так, що свята неможливо вгадати, а інформація в Інтернеті часто суперечить інформації. Об'єкти, розташовані за межами міст, часто зазнають серйозних збоїв у достовірній інформації. Саме ставлення до культурної спадщини унеможлиблює повну реалізацію позитивних вражень туристів від культурного туризму в Україні.

Принцип 4.

«Приймаючі громади та місцеві жителі повинні брати участь у програмах, які використовують об'єкти спадщини для туристичних цілей»[20]. Україна характеризується слабкими відносинами між представниками бізнесу, державними та місцевими органами влади, громадськими діячами, туристами та місцевими жителями. Певні зміни відбулися під час проведення масштабних заходів, таких як Євро-2012 та Євробачення.

Принцип 5.

«Діяльність у сфері туризму та збереження культурної спадщини має здійснюватися на благо приймаючої громади»[20]. Внесок культурного туризму в економічний добробут регіону не можна недооцінювати. Туристи в цьому сегменті ринку зацікавлені побачити щось цікаве і часто готові пожертвувати комфортом заради місця призначення. Тому поширення інформації про туристичні об'єкти, які можуть привернути увагу туристів, сприятиме туристичному відвідуванню та витрачання коштів, а за правильного застосування сприятиме розвитку інфраструктури та збільшенню потоку туристів.

Принцип 6.

«Програми розвитку туризму повинні охороняти та прикрашати об'єкти природної та культурної спадщини» [20]. Україна, як зазначалося вище, має незаперечний потенціал для розвитку культурного туризму. Приклади активного використання культурної спадщини у Львові, Умані та Кам'янці-Подільському

показують, що Україна має можливість створювати проекти, які не лише використовують культурну спадщину, але й створюють середовище для її збереження та розвитку.

Культурна спадщина України наразі освоюється як туристичний ресурс лише за роки, тому є можливість одразу планувати програми розвитку, щоб навантаження було рівномірним протягом року.

Провідні засади розвитку культурного туризму – Дж. Гофф виділяє 5 стовпів культурного туризму:

1. Економічний фактор: засіб для досягнення економічного ефекту через пункт призначення, включаючи недооцінені аспекти або пункти призначення, що стосуються меншості;

2. Соціальні цілі: використання туристичних доларів на соціальне благо;

3. Культурне відродження: спосіб зберегти та підкреслити культурну унікальність певного місця;

4. Розширений зміст;

5. Спосіб спілкування з більшою ясністю та диференціацією. Диференціація маркетингу: використання культурного туризму як засобу відокремлення місця призначення від конкурентних напрямків [24].

2.2. Аналіз розвитку культурного туризму в Україні

Нині Україна впевнено та активно інтегрується у світовий культурний простір, тому при формуванні стратегій регіонального розвитку питання збереження та використання пам'яток культурної спадщини має бути пріоритетним. Це потребує комплексної ідентифікації та дослідження об'єктів культурної спадщини з метою їх змістовного використання та комплексного збереження. Наукові дані підтверджують, що в Україні налічується понад 140 тис. пам'яток історії та культури. Охорона культурної та духовної спадщини вважається одним із пріоритетів стратегії національної безпеки України.

В Україні створено відповідне національне законодавство та нормативно-правову базу, що регламентує роль держави, центральних органів виконавчої

влади, органів місцевого самоврядування, землекористувачів, юридичних і фізичних осіб у сфері охорони культурної спадщини.

Незалежно від форми власності та місця розташування об'єкта та пам'ятки культурної спадщини (зокрема, прийнято закони України «Про охорону культурної спадщини», «Про Загальнодержавну програму збереження та використання об'єктів культурної спадщини», «Про охорону археологічної спадщини», «Про Перелік пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації», «Про основи містобудування», «Про планування територій» тощо). Нині питання дослідження та оцінки культурної спадщини стало дуже актуальною, необхідною та важливою умовою планування розвитку регіону.

У контексті гуманізації суспільства культурна спадщина відіграла особливу роль серед багатьох елементів людського життя протягом усієї його історії. Саме культурно-історичні пам'ятки підтримують і врівноважують культурний баланс світу. Тому кожна держава визначає свою відповідальність за збереження своєї самобутності, культурно-історичної спадщини та передачу її майбутнім поколінням.

Історико-культурний потенціал – це єдиний комплекс, що забезпечує збереження найважливіших об'єктів та явищ історії та культури людства.

В принципі, території корінних народів формують основу для регіональних систем спадщини [25, с.31-32].

Виділяють такі основні типи історико-культурних регіонів:

- історичні міські та сільські поселення та регіони.
- монастирі, садиб і палаци.
- етнічні регіони, в яких проживає невелика кількість людей.
- місця бойових дій.
- історичні виробничі площини.
- історичні стежки та вулиці.
- археологічні райони.

Культурна спадщина українського регіону дуже різноманітна та унікальна. У більшості випадків її не можна порівняти, тому потрібно детально вивчити.

Наразі розробка методологічних підходів до її дослідження та оцінки має велике практичне значення.

Для визначення рейтингу туристичних об'єктів України за популярністю та туристичним потоком можна використати різноманітні джерела даних, такі як статистичні звіти туристичних агентств, опитування туристів, дані онлайн-платформ та соціальних мереж, а також дослідження туристичної активності.

Індекс популярності та туристичного потоку для кожного об'єкта можна розрахувати, використовуючи такі показники, як кількість відвідувачів за певний період часу, оцінки та відгуки туристів, загальна популярність туристичного об'єкта тощо.

Наприклад, уявимо, що ми збираємо дані за останній рік і розраховуємо індекс популярності для кількох туристичних об'єктів. Ось приблизний рейтинг на основі таких даних – таблиця 2.1.

Таблиця 2.1.

«Уявний рейтинг часто відвідуваних туристичних місць України»

№	Найменування
1	Києво-Печерська Лавра
2	Львівський центральний історичний район
3	Одеський Оперний театр та Дерибасівська вулиця
4	Замок Несвіж у Мінській області
5	Національний природний парк «Синевир»
6	Яремче та водоспад «Пробій»
7	Карпатська залізниця «Довбушанка»
8	Харківський центральний історичний район
9	Кам'янець-Подільська фортеця
10	Полтавський музей-заповідник «Кобзар»

Джерело: сформовано автором

Ці об'єкти відомі своєю популярністю серед туристів та залучають значний туристичний потік. Однак це лише наближений рейтинг і може бути змінений в залежності від конкретних даних та методології розрахунку. Розрахунок індексу популярності туристичних об'єктів може ґрунтуватися на різноманітних показниках та методах. Представлені кілька можливих кроків для розрахунку такого індексу на рис. 2.1.

РОЗРАХУНОК ІНДЕКСУ ПОПУЛЯРНІСТІ ТУРИСТИЧНИХ ОБ'ЄКТІВ

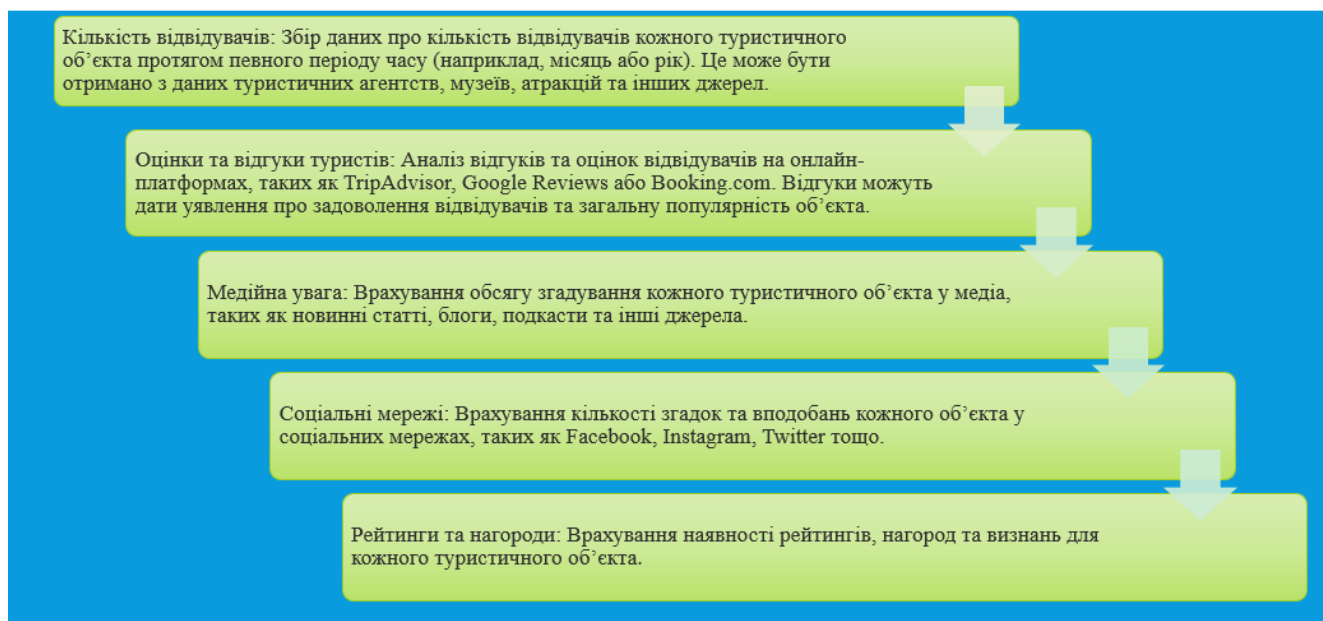

Рис.2.1. - Розрахунок індексу популярності туристичних об'єктів

Джерело: сформовано автором на основі [26]

Після збору цих даних можна використати вагові коефіцієнти для кожного показника та зробити їхню агрегацію для отримання індексу популярності. Наприклад, більший ваговий коефіцієнт може бути наданий кількості відвідувачів та відгукам туристів, оскільки ці показники можуть бути більш об'єктивними відображеннями популярності об'єкта.

Щодо загальних відомостей про наявність культурного різноманіття, у Державному реєстрі України зареєстровано понад 130 тис. пам'яток, з них пам'ятки археології (418 національного значення), 51 364 пам'ятки історії (147) та 5 926 пам'ятки пам'ятного мистецтва (45 одиниць), 16 293 – пам'ятки

архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва та ландшафти (3541) [26, с.240].

Функціонує 61 історико-культурний природний заповідник, 13 з яких мають статус національного. До списку всесвітньої спадщини UNESCO включено Софійський собор з архітектурним ансамблем, Києво-Печерська лавра в м.Київ, історичний центр Львова. (рис.2.2.) У кожній області України на Державному обліку зареєстровано пам'ятки історії та культури, у тому числі міжнародного та національного значення.

Основними ресурсами є історична, культурна та природна унікальність і самотність країни, але доступність ресурсів у кожному регіоні індивідуально різна через відмінності у складі об'єктів, кількісних і якісних характеристиках. Кількість таких пам'яток у кожній області дуже різна.

Розглянемо детальніше на прикладі Черкас. Загальна кількість спадщини становить 4 763 од. Пам'яток національного значення — 132, місцевого — від до 4 686 пам'яток.

Рис.2.2. Об'єкти Всесвітньої спадщини UNESCO в Україні

Джерело: [26]

Серед них пам'яток історії – 1818, монументального мистецтва – 360, археології – 2 403, архітектури – 203 [27, с.98]. Більшість найвідоміших об'єктів культурної спадщини Черкащини входять до складу державного та національного заповідників області. На території Черкаської області розташовано 8 історико-культурних природних заповідників: – 5 обласних та 3 національні. Вони займаються охороною та дослідженням видатної культурної спадщини Черкащини.

Проте багато дослідників та експертів у сфері туризму вважають, що розвиток цих пам'яток як туристичних об'єктів не відповідає потребам сучасних туристів, і що основний акцент заповідника – це зосередження на об'єктах культурної спадщини. Йдеться про захист і збереження, а не про культурних цінностей та популяризації й використання в туристичній сфері.

Культурна спадщина є матеріальною і духовною основою для розвитку різних видів туризму, особливо культурного. Важливу роль у вирішенні регіональних соціально-економічних проблем відіграє розвиток туризму: створення нових робочих місць, підтримання високого рівня життя населення, створення умов для підвищення інвестиційної привабливості регіону.

Культурний туризм – це самостійний вид туризму, основою якого є історико-культурний потенціал країни, що включає все соціокультурне середовище, включаючи традиції та звичаї, особливості побуту та господарської діяльності, [28, с.48] містить:

– Культурний туризм – форма пізнання культурної спадщини ;

–Культурний туризм спрямований на вивчення культурного, чужого життєвого досвіду, звичаїв, інтелектуальних і творчих досягнень.

Культурний туризм відповідає об'єктивній тенденції гуманізації, перетворення культури на ресурс розвитку всього регіону. У «Державній стратегії регіонального розвитку» розвиток туристично-рекреаційного комплексу передбачено лише у кількох регіонах. Стратегія культурного туризму, нажаль, не розглядається як один з вагомих факторів розвитку регіону, та набуття цінностей національної культури.

Маємо лише «Історичне краєзнавство» - яке спрямоване на відродження національної духовності, історичної пам'яті, виховання і, насамперед, любові до Батьківщини, національного патріотизму, поваги до народу, відповідальності за збереження самої історії та історичних об'єктів культурного призначення.

У нашій країні є проекти культурного туризму та об'єкти історико-культурної пам'яті, до яких держава зацікавлена та вважає їх потужним засобом пропаганди та утвердження національної ідентичності.

До таких проектів відноситься Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця», Культурно-мистецький та музейний комплекс «Мистецький Арсенал», Національний заповідник «Хортиця», Державна національно-культурна програма «Золота підкова Черкащини».

Отже, аналіз сучасної ситуації та основних проблем збереження та використання культурної спадщини в Україні показує, що країна та її регіон мають величезний історико-культурний потенціал, деякі з яких мають світове значення.

Тому одним із найактуальніших завдань держави має стати впровадження комплексної політики щодо використання національної культурної спадщини та посилення ролі культурного туризму у формуванні спільних цінностей.

Для підвищення ефективності розвитку туризму в Україні необхідно впроваджувати інновації за такими напрямками: аналіз культурної спадщини; впровадження розважальних елементів в організацію навчальних подорожей; Інноваційний розвиток готельної інфраструктури; створення тематичних парків. У таблиці 2.1. показано тенденції зміни кількості об'єктів інфраструктури розвитку культурно-освітнього туризму [29].

Таблиця 2.1.

«Об'єкти інфраструктури для розвитку культурно-пізнавального туризму»

Показники	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Абсолютна різниця		Темп росту
										20\19	20\12	
Кількість театрів	140	133	132	133	113	113	112	113	113	1	-26	81
Кількість концертних організацій	83	82	88	85	73	73	76	76	76	2	-5	93

Кількість музеїв	546	570	592	608	543	564	576	574	590	16	44	108
------------------	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	----	----	-----

Аналізуючи показники кількості об'єктів інфраструктури за період 2012–2020 років, варто відзначити негативну динаміку кількості театрів – зі 140 у 2012 р. до 113 од. у 2020 р. Приваблюють туристів і музично-мистецькі центри, особливо Рівне, Житомир, Херсон, Одеса та Львів.

Закарпаття завжди славилася декоративно-прикладним та образотворчим мистецтвом (рис. 2.3.) [30, с.1].

Рис.2.3. Туристичні осередки розвитку мистецтва в Україні

Україна має великий потенціал для розвитку внутрішнього та національного культурно-пізнавального туризму, головним чином завдяки великій кількості унікальних пам'яток історії та культури.

Західна Україна входить до п'ятірки найбільш привабливих і популярних туристично-рекреаційних регіонів України.

Україна має великий культурний і туристичний потенціал, враховуючи її складне історичне минуле та співіснування багатьох етнічних груп і релігій протягом століть.

2.3. Оцінка ефективності культурного туризму

Україна – це та країна, яка багата на культурну спадщину як матеріальну, так і нематеріальну. На її території знаходиться майже 170 тисяч пам'яток, 65 історико-культурних заповідників, 6 культурних об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО. На жаль, лише нещодавно українці почали дійсно усвідомлювати, наскільки цінним ресурсом може стати культурна спадщина для економічного і соціального розвитку країни (табл. 2.2.).

Таблиця 2.2.

Рейтинг історико-культурного туристичного потенціалу регіонів України за 2021 рік

Область	Кількість об'єктів ЮНЕСКО	Загальна кількість історико-культурних об'єктів, що перебувають на державному обліку	Рейтинг
Вінницька	-	4329	16
Волинська	-	1529	25
Дніпропетровська	-	11708	1
Донецька	-	2192	23
Житомирська	-	6948	8
Закарпатська	1	1568	24
Запорізька	-	8906	4
Івано-Франківська	-	3944	18
Київська	2	6190	9
Кіровоградська	-	5021	13
Луганська	-	6152	10
Львівська	1	8479	7
Миколаївська	-	5877	11
Одеська	-	4449	15
Полтавська	-	4694	14
Рівненська	-	2365	22
Сумська	-	2592	20
Тернопільська	-	4172	17
Харківська	-	9474	2
Херсонська	-	5759	12
Хмельницька	1	2896	19
Черкаська	-	9103	3
Чернівецька	1	2371	21
Чернігівська	-	8897	5
АР Крим	1	8697	6

Джерело: сформовано автором.

Культурно-пізнавальний туризм є важливим напрямком розвитку сучасного туризму, його метою є служіння ідеалу інтелектуальної та моральної солідарності народів, сприяння ідеалу толерантності, прийняття та правильного розуміння культурного різноманіття, просування суспільства. Нині Україна використовує свій різноманітний потенціал та активно інтегрується у світову економічну та культурну сферу.

Україна має велику кількість унікальних історико-культурних пам'яток і тому має великий потенціал для розвитку внутрішнього та міжнародного культурно-пізнавального туризму. Туризм в Україні активно розвивається, продовжується сертифікація закладів розміщення та відкриття нових готелів.

Станом на 2020 рік в Україні налічувалося вже близько 1337 колективних закладів розміщення, за даними Держстату – Колективні засоби розміщування в Україні. Зміни в динаміці розвитку відбулися починаючи з 2015 року і були пов'язані з великими міжнародними подіями [31].

У сучасних умовах, враховуючи новітні світові тенденції, перед Україною стоїть завдання створення прибуткової та ефективної індустрії туризму на основі власних туристичних ресурсів. Для цього в першу чергу потрібно відстежити діяльність всіх туристичних підприємств, розробити ефективну стратегію для майбутнього функціонування, планування та відкриття нових туристичних маршрутів з новою концепцією, особливо актуальним буде додавання культурних пам'яток з національною тематикою. Розглянемо наявні показники існуючих суб'єктів господарювання в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

Діяльність із охорони та використання пам'яток історії, будівель та інших пам'яток культури

Рік	Кількість суб'єктів господарювання, одиниць	З них фізичних осіб підприємців, осіб	Кількість підприємств, одиниць
2020	25	9	16
2021	27	7	20
2022	25	11	14

Джерело: сформовано автором на основі [44].

В даний час один з основних напрямків розвитку туризму базується на розумінні важливої ролі культурно-пізнавальної діяльності та визнанні необхідності створення умов для реалізації культурних потреб людини з боку суспільства. Погляд на історію, релігію, традиції, шлях розвитку та спосіб життя.

Завдяки подорожам культурний туризм є привабливою сферою прямого спілкування для громадян у всьому світі та рушійною силою для взаємного збагачення та взаємної поваги через культурну діяльність. Освітній туризм покликаний стати важелем для розвитку всієї туристичної галузі.

З року в рік більшість людей подорожували з метою відпочинку та дозвілля (рис.2.4).

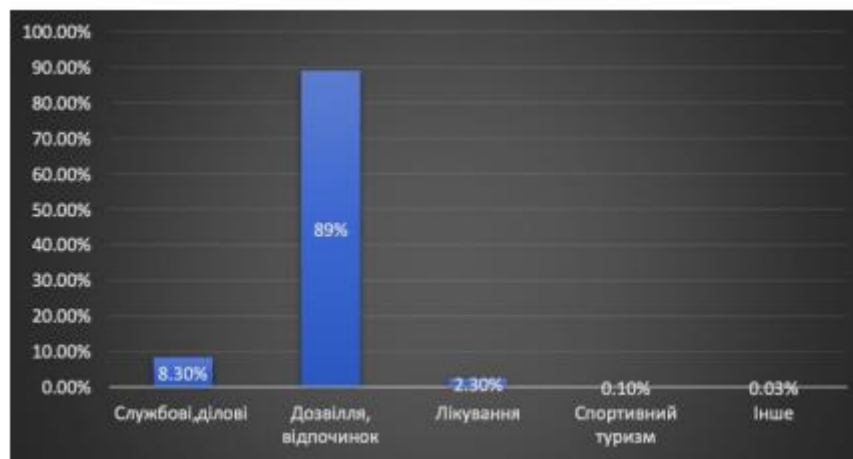

Рис 2.4. Динаміка розподілу туристів, визначення їх мети (сформовано автором на основі [32])

За результатами динаміки показників, спостерігаємо що людей які подорожують з метою відпочинку складає 89% від загальної кількості.

Для підвищення ефективності розвитку туризму в Україні необхідно впроваджувати інновації за такими напрямками:

- Аналіз культурної спадщини.
- Додати розважальні елементи до навчальних планів подорожей.
- Інноваційний розвиток готельної інфраструктури.
- Створення тематичних парків, тощо [33].

Аналізуючи показник кількості об'єктів інфраструктури за період 2018-2020 років, варто відзначити негативний рух кількості театрів (зі 140 у 2018 році до 113). Негативний рух також спостерігався серед відвідувачів, зменшившись з 8,6 млн. у 2018 році до 6,8 млн. у 2020 році.

Попит на театральне мистецтво знизився частково через відсутність державної підтримки культури та зростання цін на культурні послуги, недоступні певним верствам населення, частково через політичні та ідеологічні причини [32].

Зменшення відвідуваності театру та збільшення кількості вистав пов'язане зі збільшенням заходів на менших майданчиках. Поява «міні-сцен», зумовлених зміною культурних парадигм та реакцією на глобальні тенденції, є поширеною.

У 2020 році в Україні діяло 590 музеїв, їх кількість становила , що на 16 більше, ніж у 2019 році, і на 44 більше, ніж у 2012 році. Так 48 музеїв отримали статус національного. У музеях України зберігається 12,5 млн експонатів Основного фонду, з яких 12 млн., або 96%, належать до складу Державного фонду Музеїв України. На експозиціях і виставках 22,4 млн. відвідувачів мали можливість побачити і 1,5 млн. експонатів [33].

Основною ланкою розвитку туризму є культурно-пізнавальний туризм. Важливими культурними і танцювальними центрами України є Кривий Ріг, Мелітополь і Бердянськ, Харків, Тернопіль. Туристів також приваблюють музично-мистецькі центри, особливо Херсон, Рівне, Житомир, Одеса та Львів. Закарпаття завжди було відоме своїм декоративно-прикладним та образотворчим мистецтвом. Розглянемо більш детально.

Закарпатська область – це привабливий регіон, який кожного року туристи часто обирають для відпочинку. У 2023 році до місцевих бюджетів сплачено на 13,8% більше туристичного збору, ніж у 2022 році. На протязі пройденого 2023 року, до місцевого бюджету сплачено понад 22 мільйони гривень туристичного збору. Про це повідомляє управління туризму та курортів Закарпатської області (ОДА). Туристичний збір, сплачений фізичними особами, становить 10 714,9 тис. грн., а юридичними особами – 11 445,8 тис. грн. Найбільше коштів було отримано з таких громад – таблиця 2.3. У відсотковому співвідношенні вказано на рис. 2.4.

Таблиця 2.3.

Громади з найбільшим отриманим прибутком, 2023 рік

Назва селища/міста	Грошова одиниця, грн...
Село Поляна	5 мільйонів грн...
Місто Ужгород	2,7 мільйона грн...
Село Баранинці	2,7 мільйона грн...
Село Косонь	1,7 мільйона грн...
Місто Берегове	1,2 мільйона грн...
Місто Мукачеве	1,2 мільйона грн...
Село Оноківці	861 тисяча грн...
Місто Виноградів	812 тисяч грн...
Село Вишка	803 тисячі грн...
Село Довге	629 тисяч грн...
Село Тур'я-Ремета	617 тисяч грн...
Село Пилипець	541 тисяча грн...
Село Кольчино	503 тисяча грн...
Всього	19 мільйонів 266 тисяч грн...

Джерело: складено автором.

Ми добре розуміємо, що галузь туризму та відпочинку є не тільки джерелом якнайшвидшого поповнення витрат і отримання швидкого прибутку, а й стимулом для розвитку всього господарського комплексу.

Місцеві органи державної влади надають великого значення співпраці у розвитку цієї важливої галузі економіки, розширенні географії міжнародних маршрутів, розвитку туризму та рекреації.

Останнім часом представники з країн Центральної та Західної Європи виявили великий інтерес до нетрадиційних форм туризму та відпочинку в регіоні, в особливості проявляють великий інтерес щодо культурної складової (спадщини).

Аналіз динаміки туристичних потоків показує, що динаміка туристичних потоків загалом має неоднорідний характер, зумовлений політичними, економічними подіями.

2019 рік став роком найбільшої кількості гостей, які відвідали область та зупинялися для відпочинку (таблиця 2.4.).

Таблиця 2.4.

Аналіз туристичних потоків Закарпаття, 2011-2020 рр

Роки	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України, всього	Іноземні туристи	Туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	Внутрішні туристи
2011	21773	722	10806	10245
2012	20180	733	11792	7655
2013	19892	515	12963	6414
2014	11625	6	9815	1804
2015	10656	13	7594	3049
2016	11601	68	7939	3594
2017	14652	102	10534	4016
2018	25348	183	18907	6258
2019	28044	114	19962	7968
2020	14669	-	12156	2513

Джерело: [49]

Протягом останніх років у Закарпатській області було прийнято лише 244 127 туристів, а у 2019 році – 28 044. Це пояснюється попитом туристів на зручність доступу до відпочинку за кордоном, домашній комфорт, такі послуги, як медичне обслуговування, транспорт і дороги. Існуючі ціни занадто високі, оскільки частка послуг, що надаються, не співмірна з вартістю. Всілякі туристичні компанії не витримують конкуренції з боку заморських курортів. Це в свою чергу впливає на потік туристів.

В області створені умови для реалізації та перспективного розвитку саме сільського туризму, етнотуризму, культурного туризму, велотуризму, екотуризму та елітного високогірного туризму.

Мальовнича природа регіону, сприятливі кліматичні умови для зимового відпочинку і гірськолижного туризму, наявність родовищ лікувальних і

термальних корисних копалин, збереження пам'яток давнини, етнічних цінностей та традицій створюють реальні можливості для перетворення індустрії туризму і відпочинку в одну з провідних галузей економіки регіону.

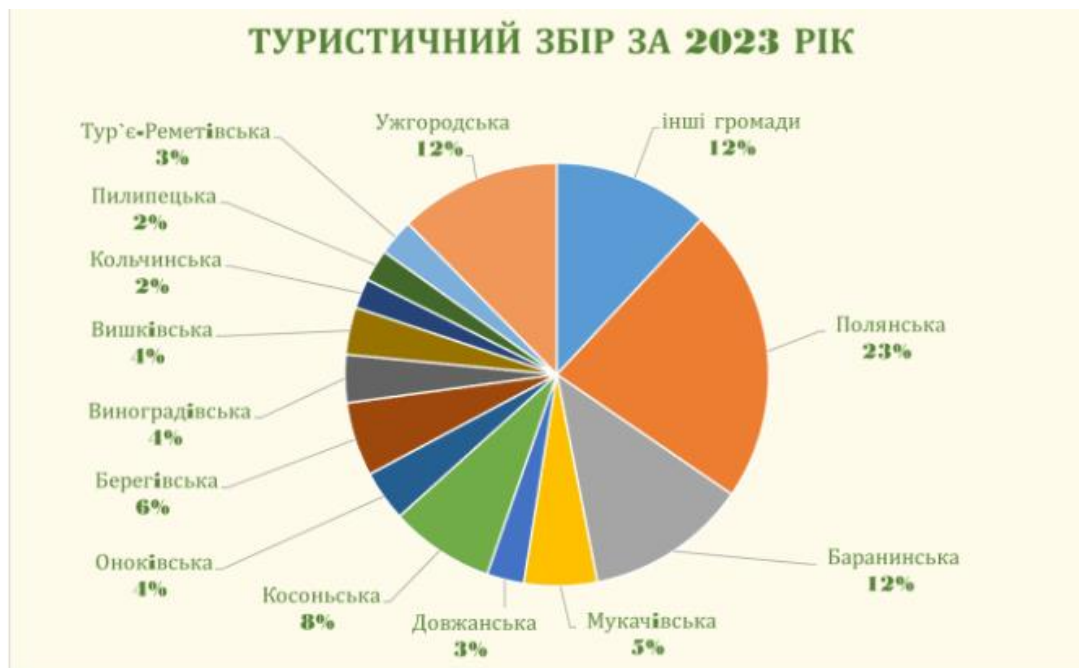

Рис. 2.5. Туристський збір, станом на 2023 рік

За даними показників можемо спостерігати, що конкретно в Закарпатському регіоні найбільшу частку надходжень йде від селища Поляна, прибуток складає 23% від загальної суми, тобто конкретно 5 мільйонів гривень від загальної суми 19 266 000 грн [35].

Отже, Україна має велику кількість цікавих, неповторних історико-культурних пам'яток, тому розвиток культурно-пізнавального туризму насамперед є дуже актуальною темою. Західна Україна з населенням людини входить до п'ятірки найбільш привабливих і популярних туристично-рекреаційних регіонів України. Враховуючи складне історичне минуле та співіснування багатьох етнічних груп і релігій протягом століть, Україна має величезний культурний і туристичний потенціал.

Висновки до розділу 2.

Отже, аналіз сучасної ситуації та основних проблем збереження та використання культурної спадщини в Україні показує, що країна та її регіон мають величезний історико-культурний потенціал, деякі з яких мають світове значення.

Тому одним із найактуальніших завдань держави має стати виважена та комплексна політика щодо використання національної культурної спадщини та посилення ролі культурного туризму у формуванні спільних цінностей.

Необхідно розвивати міжнародне співробітництво у сфері збереження та реставрації історико-культурної спадщини як на національному, так і на офіційному рівнях. Кожен регіон України є потенційно привабливим і цікавим для розвитку культурного туризму.

Збереження історико-культурної спадщини українського народу є невід'ємною частиною історії держави та важливим явищем. Яка в першу чергу буде підтримувати цінність людей щодо культурної спадщини країни (відвідування музеїв, народних вистав, пам'ятки, етнічні заходи і т.д.), залучення молоді до вивчення історії країни, місцевості.

Державно-правова база використання, охорони та збереження історико-культурних об'єктів з урахуванням викликів модернізації потребує подальших наукових досліджень.

РОЗДІЛ 3.

ОБГРУНТУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ

3.1 Стратегічні перспективи розвитку культурного туризму

Культурний туризм – це коли основною метою подорожі є ознайомлення з культурою та культурною спадщиною місця призначення та залучення туристів до сучасного культурного середовища шляхом активної участі в культурних заходах, які є традиційною частиною суспільного життя. Це деякий огляд визначних пам'яток, культурне життя окремого регіону.

Незважаючи на запроваджені в Україні обмеження щодо доступу до туристичних напрямків та культурних цінностей, інтерес до нашої культури зростає як з боку громадян України, так і гостей з-за кордону.

Наступні обмеження будуть враховані при плануванні вашої подорожі:

- Комендантська година обмежує свободу пересування туристів і скорочує години роботи закладів культури та мистецтва.
- Концерти, фестивалі та виставки плануються з урахуванням тривалості заходу.
- Культурні заходи припинено через авіанальоти.

Організаторам необхідно заздалегідь продумати умови розміщення відвідувачів. Наразі ми маємо великий досвід організації культурних заходів у притулках для тварин [36].

Ще одна особливість сучасності полягає в тому, що багато пам'ятників і скульптур сьогодні носять «захист тіла» (обкладений мішками з піском) для збереження.

Тому культурні напрямки набувають нових характеристик. З міркувань безпеки та збереження нашої унікальної колекції, музеї демонструють лише мінімум своїх фондів. Тому повний доступ до творів мистецтва, як до війни, вже неможливий.

Попит на тури у звільнені райони невеликий, але організація таких турів – складний процес. Такий інтерес можна пояснити тим, що люди хочуть наблизитися до звільнених місць, відкрити їх по-новому та взяти участь у відновленні зруйнованої культурної спадщини [37].

В Україні поширені такі види культурного туризму:

- мистецький;
- архітектурний;
- садово-парковий;
- відвідування місць, пов'язаних з історією, гастрономією та кухнею, релігією, життям і творчістю видатних людей.

Окремі регіони України мають свій культурний туризм, який завдяки різноманітним факторам є більш розвинутим. В останні роки зросла популярність гастрономічного туризму, який зазвичай поєднується з іншими видами культурного туризму. Іноземних туристів немає через війну на території України. Зараз репортажами про події російсько-української війни та боротьбою з расистами займаються іноземні журналісти, волонтери та представники міжнародних організацій. Вони можуть частково замінити іноземних туристів та познайомитися з українською культурою та традиціями.

Внутрішній культурний туризм значно поступається відпочинковому туризму. Багаторічні спостереження та особистий досвід показали, що певні елементи культурного туризму присутні в кожній подорожі, бо пізнання світу через культуру та традиції – це нормальна потреба сучасної людини.

У рамках сучасного культурного туризму в Україні слід виділити ще один вид культурного туризму, який характеризує нові символи непереможності та відновлення. Для класифікації видів культурного туризму доцільно додати ще один вид: культурний туризм і символічний туризм.

Культурно-символічний туризм передбачає організацію подорожей, екскурсій до об'єктів і напрямків, у яких людина відчуває причетність до культурно-історичних норм країни. Це передбачає занурення у світ образів,

символів і знаки, які приходять до вас. Він має цінність у далекому та/або недавньому минулому, а також у теперішньому та майбутньому.

Передумовою для вибору саме такого виду культурного туризму стало те, що війна з Російською Федерацією спричинила тріщину у сприйнятті української культурно-історичної спадщини серед більшості українців.

Виникли розриви між уявленнями громадян України про своє минуле, теперішнє та майбутнє, оскільки багато людей були вимушено переселені в інше соціокультурне середовище, що унеможливило їхнє нормальне життя. Бородянська шафа на Київщині є одним із символів стійкості, оскільки витримала вибух скинутої окупантами авіабомби [38].

Бородянка Київської області має потенціал стати новим напрямком культурного туризму. Керамічний півень як витвір прикладного мистецтва дає поштовх для всебічного розвитку культурного туризму, пов'язаного з вивченням культурної спадщини пустирів. Пішохідний міст на Володимирській гірці в мирний час був звичайним мостом і стояв би в іншому місці, але під час війни став символом. Металева конструкція мосту була виготовлена на маріупольському комбінаті «Азовсталь» [38]. Вони також витримали ракетні обстріли.

Ще одним напрямком культурно-символічного туризму є знайомство з історією та традиціями регіонів, де українці змушені або хочуть тимчасово перебувати. Такі подорожі сприяють швидшій адаптації українців до нового соціокультурного середовища. Слід зазначити, що подібні тури та екскурсії проводяться з початку війни і також є актуальними для сучасної ситуації.

Основний інтерес виникає із природної потреби ознайомитися з новим місцем проживання та глибше заглибитися в соціокультурне середовище цього регіону України.

Проілюстровано пріоритети розвитку культурного туризму в Україні (рис. 3.1.).

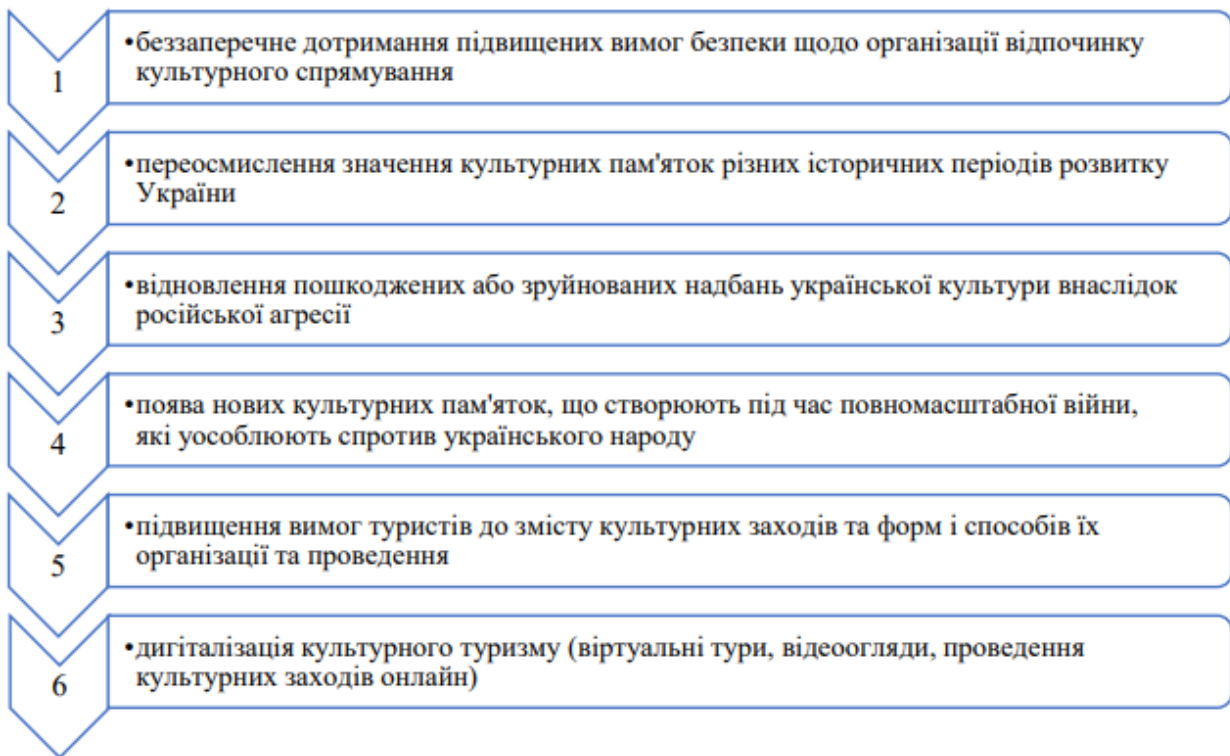

Рис.3.1. Пріоритети розвитку культурного туризму в Україні

Джерело: побудовано автором на основі [38]

Наукова новизна полягає в розширенні класифікації культурного туризму в Україні шляхом виявлення нових видів культурно-символічного туризму. Підставою для вибору нового виду культурного туризму стало дослідження сучасної ситуації та перспектив розвитку культурного туризму в Україні крізь призму воєнного часу. Врахування потреб та мотивації різних категорій туристів допоможе ефективніше використати культурний потенціал країни та забезпечить ознайомлення більшості туристів з культурною спадщиною регіону та зацікавленість у туризмі та виконувати свої виховні функції.

В окремих регіонах України культурні центри, залежно від їх культурно-історичного потенціалу, концентрації туристичних об'єктів і складових національної спадщини, є прибутковим бізнесом, який приваблює гостей і туристів з усього світу, має можливість створити високий туристичний продукт. Цей взаємозв'язок заснований на ролі культури в задоволенні потреб туризму і ролі туризму в задоволенні культурних потреб населення.

Україна має великий потенціал для формування туристичного продукту та просування на внутрішньому та міжнародному ринках, що може зробити туризм найважливішою галуззю [39].

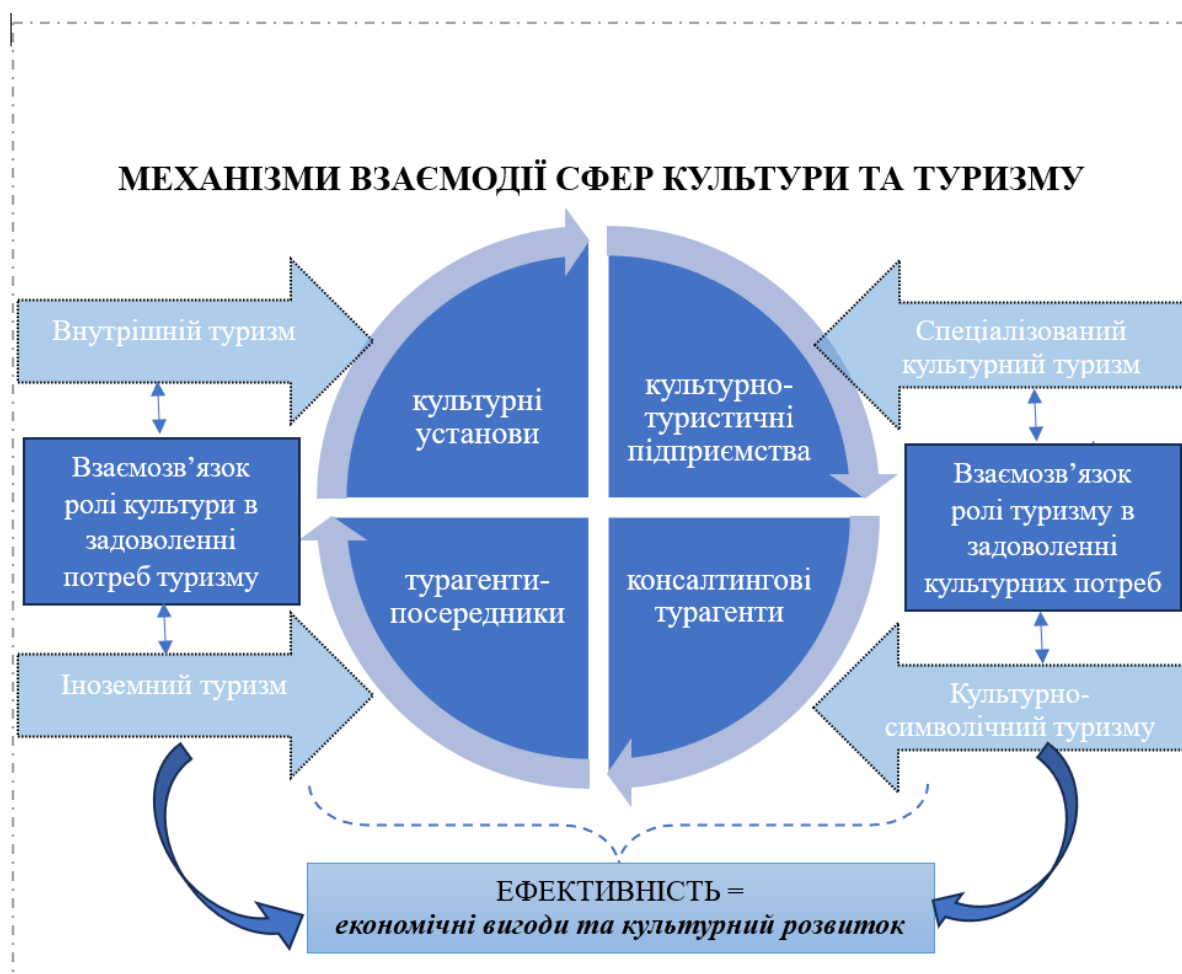

Рис. 3.2. - Механізм взаємодії сфер культури та туризму

Джерело: побудовано автором

За результатами дослідження можна виділити механізми взаємодії сфер культури та туризму (рис. 3.2.), які дозволяють:

- включаючи всі аспекти культурного туризму, особливо спеціалізований культурний туризм;
- збільшити внесок туризму в українську економіку шляхом продовження перебування іноземних туристів в Україні.

Тому взаємовідносини туристичних підприємств і закладів культури є основою формування та розвитку туристичного культурно-освітнього продукту.

В ідеалі ролі між ними мають бути розподілені таким чином:

– культурні установи є носіями, охоронцями та творцями культурної спадщини та культурних продуктів своїх відповідних регіонів. Вони несуть інформацію та факти про культурну спадщину та є важливою частиною продукту культурного туризму;

– турагенти є посередниками, які просувають культурні продукти певним категоріям споживачів. Вони є джерелом інформації про зміни попиту та пропозиції на українському та міжнародному туристичному ринку, а також розуміння споживчих характеристик, потреб та очікувань щодо послуг, які надає культурний туризм;

– турагенти надають консультації щодо адаптації діяльності закладів культури до потреб ринку. Однак це не означає одностороннього впливу туристичних компаній і нав'язування власних ідей і вимог, а скоріше взаємовигідної співпраці обох сторін, яка дає поштовх для подальшого розвитку обох сторін.

Такий ланцюжок дозволяє врахувати два важливі елементи майбутньої ефективності культурного туризму: економічні вигоди та культурний розвиток. Однак насправді внутрішньому туризму бракує ефективного вертикального менеджменту.

Якщо на національному рівні існує спеціалізоване Міністерство культури зі спеціалізованими установами (Національне управління туризму та курортів), то на місцевому рівні вживаються зусилля для розвитку туристичної індустрії та супутніх послуг (тури, готелі), організації захисту та безпеки прав туристів на практиці не здійснюється.

Багато органів місцевого самоврядування створили відділи культури та туризму. Ці структури базуються на управлінні культурами та спадщиною. Тому основна увага приділяється управлінню та фінансуванню діяльності бібліотек, музеїв і театрів (і індустрією туризму зазвичай займаються один або два професіонали) [40].

У зв'язку з усім вищевикладеним для розвитку культурно-пізнавального туризму та створення конкурентоспроможних на світовому ринку туристичних продуктів Україні бажано запропонувати:

- при формуванні та затвердженні Концепції національної політики Уряду України у сфері культури визначитися з питаннями реалізації національної культурної спадщини як елемента формування національної свідомості та сталого розвитку країни;

- державному департаменту з туризму рекомендовано розробити програми охорони та використання замків в Україні, охорони та використання сакральних споруд з урахуванням регіональних особливостей та позабюджетних джерел фінансування;

- міністерству культури і туризму розвивати міжнародне співробітництво в пам'ятко-охоронній сфері, сприяти включенню культурної спадщини України до Списку всесвітньої спадщини UNESCO, включити до туристичних маршрутів;

- початок створення регіональних центрів розвитку туризму, зосереджених на створенні нових туристичних маршрутів, дослідженні цільових груп та просуванні місцевих туристичних продуктів серед усіх зацікавлених сторін;

- рекомендовано Державній комісії з питань телебачення і радіомовлення України сприяти планам популяризації історико-культурної спадщини України.

Цей план актуалізує регіональну специфіку нашої країни, актуальні проблеми внутрішнього туризму, світовий культурний досвід.

Одними з факторів регіонального розвитку – це:

- залучати громадські організації та благодійні фонди до реалізації відповідних програм;

- розробка та кодифікація атласу за географічними та тематичними принципами туристичних маршрутів. Це допоможе за короткий час ознайомитися з культурно-історичними пам'ятками України;

- сприяти програмам студентського обміну в різних регіонах, щоб отримати особистий досвід;

- рекомендувати культурно-туристичним управлінням районів і міст створити регіональні туристичні веб-сайти, провести регіональні туристичні огляди та картографування, підготувати описи туристичних об'єктів;
- надавати корисну та методичну підтримку регіональним та місцевим закладам культури (відділам, музеям) у розробці нових туристичних маршрутів за участю місцевих історичних та культурних пам'яток та співпраці з туристичними компаніями;
- курси підвищення кваліфікації для працівників культури, які відвідали професіоналів туристичної галузі.

3.2. Еколого-економічна складова стратегії розвитку культурного туризму

Туризм як комплексне явище поєднує в собі економічні, соціальні, екологічні та культурні аспекти. Індустрія туризму має великий потенціал для сталого розвитку, тісно взаємодіє з іншими секторами національних економік і є однією з найбільш перспективних, динамічних і прибуткових галузей світу.

Вага туризму у світовому ВВП становить приблизно 10%, а на міжнародний туризм припадає 6% від загального світового експорту та приблизно 30% світового експорту послуг.

Зі спостережень кожне з 11 робочих місць у всьому світі працює в туристичному секторі. За даними Всесвітньої туристичної організації ООН (UNWTO), кількість міжнародних туристів у світі в 1950 році становила 25 мільйонів, а в 2015 році вона перевищила 44 441 180 мільйонів осіб [41].

У найближчі десятиліття цей показник зросте, і згідно з прогнозами UNWTO, до 2030 року очікується, що надходження від міжнародного туризму зростуть до 1,8 мільярда [41].

Однією з перспективних галузей туристичної галузі є екотуризм. У зв'язку з погіршенням екологічної ситуації та зростанням популярності природоохоронних ідей серед масових туристів з'являється попит на так звані «зелені» подорожі.

За офіційною статистикою СОР, зараз на нього припадає 7-20% усіх поїздок. Темпи зростання зеленого туризму оцінюються в 10-30% на рік, а частка зеленого туризму в доходах від міжнародного туризму досягає 10-15%.

Згідно з прогнозами СОР, екотуризм є одним із п'яти основних стратегічних напрямів розвитку туризму на період до 2020 року, тому дослідження тенденцій розвитку екотуризму в Україні стає все більш актуальним і актуальним.

Площа рекреаційних зон в Україні становить 12,8% території країни і розподілена за природними умовами по регіонах: Карпатської, Придністровської, Донецько-Приазовської, Поліської, Причорноморської, Кримської областей [42].

Основні об'єкти розвитку екологічного туризму в Україні підпадають під 6737 спеціально відведених територій та природоохоронних фондів, своєю площею понад 2,8 млн га, що становить понад 3,9% загальної площі країни [43].

У сфері природоохоронних фондів найбільш цікавими видами дозвіллевої та туристичної діяльності є:

1. Тури туристичними маршрутами та екологічними стежками.
2. Планування пляжно-морського відпочинку.
3. Створення та функціонування візит-центрів і природничих музеїв.
4. Організація спостереження за птахами.
5. Фото та відеозйомка для любителів та професіоналів.

Територія України має достатні сприятливі умови та ресурси для розвитку екотуризму, але для того, щоб екотуризм став пріоритетним напрямом національного туризму, основою його розвитку має стати регіональний розвиток. Місцеві туристичні програми про розвиток екотуризму та свідомі зусилля кожного з нас щодо захисту навколишнього середовища.

Коли ми говоримо про сталий соціально-економічний розвиток країни, ми маємо на увазі, коли задовольняються духовні та матеріальні потреби людей і водночас забезпечується раціональне використання потенціалу природних ресурсів, тобто функціонують усі галузі промисловості.

Ідея сталого розвитку була офіційно проголошена в Ріо-де-Жанейро в 1992 році, але на сьогоднішній день не створено жодної альтернативи для сталого

розвитку людства. Його основні цілі: захист навколишнього середовища, соціальна справедливість, раціональне використання природних ресурсів, освіта та стабільність населення, міжнародне співробітництво[46].

Парадигма сталого розвитку включає такі вимоги, як захист навколишнього середовища, соціальна справедливість і відсутність расової та національної дискримінації.

В Україні термін «сталий розвиток» часто використовують лише для сталого зростання національних економічних показників, регіонів, міст, сіл та окремих секторів економіки. У деяких випадках проводяться також несистематичні заходи щодо охорони навколишнього середовища, поліпшення санітарних умов життя і праці людей.

Концепція сталого розвитку базується на п'яти основних принципах:

1. Людство дійсно може надати розвитку стійкий і довгостроковий характер, щоб потреби тих, хто живе сьогодні, могли бути задоволені, не втрачаючи можливості задоволення для майбутніх поколінь, реагувати на їхні потреби.

2. Обмеження експлуатації природних ресурсів є відносними. Вони пов'язані не тільки з сучасним технологічним станом і соціальною організацією, а й із здатністю біосфери до самовідтворення.

3. Необхідно задовольняти базові потреби всіх людей і надавати їм можливість реалізувати свої прагнення до багатшого життя. Без цього неможливий стійкий і довгостроковий розвиток. Бідність є однією з головних причин екологічних та інших катастроф, і бідність поширена в усьому світі.

4. Необхідно адаптувати умови життя людей, які споживають надмірні ресурси (фінансові та матеріальні), до екологічного потенціалу Землі, особливо щодо споживання енергії.

5. Масштаб і швидкість зростання населення повинні відповідати мінливому продуктивному потенціалу екосистем Землі.

Концепція сталого розвитку виникла в результаті поєднання трьох основних аспектів: економічного, соціального та екологічного.

Економічний підхід до концепції сталого розвитку базується на теорії максимального потоку сукупного доходу, який може бути досягнутий за умов підтримки принаймні сукупного капіталу та реалізації цього доходу.

Ця концепція передбачає оптимальне використання обмежених ресурсів і використання технологій збереження навколишнього середовища, природи, енергії та матеріалів, таких як видобуток і переробка сировини, створення екологічно чистих продуктів, мінімізація, обробка та знищення відходів включно.

Однак при вирішенні питань про те, які типи капіталу слід зберегти (наприклад, фізичний, природний, людський капітал) і якою мірою різні типи капіталу є обмінними, виникають проблеми під час оцінки активів, особливо екологічних ресурсів. Виникають два типи стійкості. Один слабкий, коли він стосується природного та виробленого капіталу, який не зменшується з часом, а інший, коли природному капіталу не дозволяється зменшуватися.

Сильна – коли природній капітал не зменшується, причому частину прибутку спрямовує на відновлення та збільшення цінностей природного капіталу (частина прибутку від продажу не відновлюваних ресурсів повинна бути зарезервована).

Соціальна складова сталого розвитку є людино-орієнтованою та спрямована на підтримку стабільності соціальних і культурних систем, зокрема на зменшення кількості деструктивних конфліктів між людьми. Важливим аспектом цього підходу є справедливий розподіл благ. Бажано також зберегти культурний капітал і розмаїття в усьому світі та максимально використати практики сталого розвитку, доступні для не домінуючих культур.

Для досягнення сталого розвитку сучасні суспільства повинні будувати більш ефективні системи прийняття рішень, які враховують історичний досвід і сприяють плюралізму. У концептуальних рамках людського розвитку люди є не об'єктами, а агентами розвитку.

Основна цінність концепції сталого розвитку полягає в розширенні людського вибору, в якому люди беруть участь у процесах формування сфери

свого життя, сприяють прийняттю та реалізації рішень, а також заохочують реалізацію їх, як передбачається, контролюється.

З екологічної точки зору, сталий розвиток вимагає забезпечення цілісності біологічних і фізичних природних систем.

Особливе значення має життєздатність екосистем, від якої залежить глобальна стабільність усієї біосфери. Більше того, терміни «природні» системи та середовища існування можуть бути широко визначені, щоб охоплювати створені людиною середовища, такі як міста.

Основна увага зосереджена не на підтримці систем в «ідеальному» статичному стані, а на підтримці самовідновлення та динамічної адаптації таких систем до змін. Деградація природних ресурсів, забруднення та втрата біорізноманіття зменшують здатність екосистем до самовідновлення [47].

Таким чином, стратегії сталого розвитку базуються на трьох елементах: екологічному (збереження та відновлення природно-ресурсного потенціалу), економічному (гармонійне функціонування народногосподарського комплексу) та соціальному (підвищення загального рівня життя людей) населення). Всі три компоненти повинні розглядатися одночасно.

Одним із шляхів підвищення ефективності соціально-економічного становища економіки та переходу до моделі сталого розвитку є розвиток туризму.

Вплив туризму на формування сталого розвитку полягає в його сукупному впливі на економічні, соціальні та екологічні складові національного та глобального розвитку.

Кожен регіон України є потенційно привабливим і цікавим для розвитку культурного туризму. Збереження історико-культурної спадщини українського народу є невід'ємною частиною історії України та важливим явищем.

Закарпаття має унікальне та дуже вигідне географічне положення. Розташоване на південному заході України і займає південно-західну частину Українських Карпат і Придунайську низовину. Закарпатська область як адміністративно-територіальна одиниця України утворена 22 січня 1946 року Указом Президії Верховної Ради внаслідок возз'єднання Закарпатської України

та Радянської України. Цей регіон був не лише важливим географічним перехрестям національних кордонів, а й важливим перехрестям тісних родинних зв'язків із мешканцями сусідніх прикордонних регіонів.

Такого національного розмаїття немає ні в одному регіоні України та ніде в Європі. І незважаючи на відмінності країн, культур і релігій, народи Закарпаття протягом багатьох століть зуміли знайти спільну мову між собою.

Досить сказати, що провінції населені українцями (78,4%), угорцями (12,5%), росіянами (4,0%), румунами (2,4%) і циганами (1,0%), словаками (0,6%), німцями (0,3%) та євреями (0,2%), загалом представники понад 80 національностей.

За площею та кількістю населення область невелика, територія становить 12,8 тис.кв.км., з населенням у 1,28 млн осіб, що становить трохи більше 2% території та населення України. Закарпаття поділяється на 17 адміністративних одиниць, у тому числі 5 міст обласного значення (Ужгород, Мукачеве, Хуст, Берегове, Чоп) та 13 районів.

Закарпаття – єдина область України, яка межує з трьома країнами: Польщею (довжина кордону 33,4 км), зі Словаччиною (98,5 км), Угорщиною (130 км), та на південь з Румунією (205,4 км).

Завдяки своїм географічним особливостям Закарпаття здавна було зручним шляхом між Північною та Південною Європою, державами Східної та Західної Європи, Угорщиною, Польщею, Румунією та Словаччиною.

Клімат області м'який помірно континентальний. Майже 80 % території займають гори Карпати, решта — Притисянська низовина. В області 9429 струмків і річки, 137 природних озер.

Нині Закарпаття вважається однією з найбільш екологічно чистих країн світу. Унікальна природна екосистема Карпатського біосферного заповідника вважається однією з найцінніших екосистем на Землі та входить до Міжнародної мережі біосферних заповідників ЮНЕСКО.

Закарпатська область є активним учасником Карпатського Єврорегіону – міжрегіонального об'єднання прикордонних регіонів України, Польщі,

Словаччини, Угорщини та Румунії. Природні ресурси регіону є дуже привабливими для інвестицій. Тому найбільшим скарбом краю є ліс, який займає майже половину району.

У 2020 році Український культурний фонд у співпраці з міжнародними партнерами підтримав 11 ініціатив закарпатців, місцевих установ та організацій. За кількістю виконаних проектів у рамках програми УКФ «Культура. Туризм. Регіони», Закарпаття входить до п'ятірки областей України.

Впродовж 2019 року Успішно реалізовано шість проектів. Перелік культурно-туристичних ініціатив, реалізованих в області у 2020 році за підтримки УКФ, наведено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Перелік культурно-туристичних ініціатив 2020 року на прикладі Закарпаття

№	Проект	Опис проекту
1	Культурний маршрут «Шлях гуні»	Культурний маршрут села Рішка. Поєднання природного ландшафту Боржавської Полонини, традиційного полонного господарства та виготовлення одягу з овечої вовни народними майстрами. Річка – одне з небагатьох селищ Українських Карпат, де до сьогодні збереглася традиція виготовлення одягу з овечої вовни.
2	Ужгород в обличчях	У рамках проекту створено культурно-мистецьку платформу на базі винної кімнати «СироВина», проведено низку онлайн-зустрічей із видатними практиками, які досягли успіху у сфері культурних та креативних індустрій та високо оцінили Ужгород.
3	Пізнай Ужгород	Унікальні туристичні маршрути в інтерактивній брошурі. Ця ініціатива стала історичним довідником об'єктами культурної та архітектурної спадщини міста з цікавими запитаннями та завданнями. Над проектом працювали відомі екскурсоводи, художники, дизайнери, журналісти та діячі культури.
4	Чендей Фест 2020	Автори цього проекту організували Всеукраїнський літературний конкурс малої прози до 95-річчя від дня народження українського письменника І. Чендея, сценариста культового фільму «Тіні забутих предків». Конкуренція з кожним роком зростає, і цього року організатори доповнили комплексний захід кількадедними навчаннями та створенням нового туристичного маршруту «Стежками Івана Чендея». Проект був спрямований на поширення та розвиток української літератури, а також вивчення творчої спадщини письменників.

5	Гуцульська ватра фольк-фешн фест 2020	Ця вистава є сучасною інтерпретацією гуцульської моди. Однією з ключових ідей цього заходу є переосмислення гуцульської моди. «Декоративно-барвисте та технічне багатство гуцульської вишивки, якою гуцули прикрашали та прикрашають навіть в теперішній час свій одяг (сорочки, берегині, сердечка, головні убори тощо), є джерелом натхнення для модельєрів своїм провокаційним видом.
6	Культурний шлях «Село Дерцен»	Дослідження та класифікація інформації про історію та традиції села Дерцен, а також створення туристичних маршрутів (організація систем зелених насаджень, турів, розробка та впровадження культурних атракцій, дегустації).
7	Музей мініатюр туристичних об'єктів Закарпаття	У рамках проекту в області створено унікальний Закарпатський музей туризму в мініатюрі. Також автори цього проекту розробили програму співпраці з туроператорами, агентами, музеями та екскурсоводами. Очікується, що реалізація проекту в кінцевому рахунку сприятиме розвитку ремісників.
8	Невицький замок – історії забутих предків	Метою цього проекту було створення та просування туристичних продуктів, пов'язаних з історією та середньовічною культурою Невицького замку. Автори створили квест, який включає комплекс майстер-класів із ремесел та супутніх туристичних послуг, які пропонують муніципалітети та підприємці Закарпатської області (село Кам'яниця, село Невицьке та інші населені пункти поблизу замку).
9	Створення музею гуцульської культури	Ідея створення музею гуцульського сиру в Лакіу спрямована на збереження традиційної техніки сироваріння та гуцульської культури, а також на популяризацію та популяризацію професії вівчаря.
10	Інноваційний культурний маршрут «Шлях закарпатського живопису»	Інноваційний культурний маршрут «Шлях закарпатського живопису» Культурний маршрут описує закарпатську школу живопису, традицію, яка виникла в регіоні з 1920-х по 1950-ті роки на основі західноєвропейського живопису початку 20 століття та естетики українського народного мистецтва. Цей маршрут, складений із 459 пейзажів закарпатських художників. Вони малювали картини природи впродовж 70-ти років. І сьогодні об'єднали їх, щоб створити унікальну картку. Це потужне місце, де можна спланувати екскурсійні маршрути, щоб спостерігати за унікальною флорою та фауною, скуштувати страви місцевої кухні, відвідати старовинні церкви та дізнатися про культурну спадщину регіону, не маючи чітких інструкцій чи планів.
11	Реміснича мануфактура «Паланок»	У рамках проекту створено креативний простір на території замку Паланок у Мукачеві, пам'ятки культури національного значення.

Джерело : розроблено автором.

Державно-правова база використання, охорони та збереження об'єктів історії та культури з урахуванням викликів модернізації потребує подальших наукових досліджень.

3.3. Інформаційно-аналітичне забезпечення формування стратегії розвитку культурного туризму

Зміст і тип стратегічної інформації визначається цілями, визначеними в стратегії компаній туристичної галузі. Важливі стратегічні рішення затверджуються топ-менеджерами компанії, тому інформація має бути адаптована до них через призму завдань стратегічного аналізу. Отже, стратегічна інформація представлена даними, попередньо аналітично обробленими та підготовленими для прийняття рішень у рамках конкретних стратегічних цілей.

Моніторинг соціальних процесів необхідний, оскільки соціально-економічні процеси суспільства піддаються впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, які проявляються у постійних змінах умов функціонування кожної локальної одиниці.

Визначено процес регіонального економічного розвитку, центри виникнення проблем, а також локальні варіанти їх вирішення.

У цьому контексті запровадження засад регіональних маркетингових систем дозволяє прогнозувати основні макроекономічні показники регіонального розвитку, здійснювати параметричну оцінку та коригування цільових регіональних програм, а також профілювати та коригувати регіон як позиціонування можливостей області.

Моніторинг функціонування регіональної системи маркетингу туристичних територій включає оцінку цієї системи, результати якої є основою для розробки сценаріїв соціально-економічного розвитку кожної адміністративно-територіальної одиниці.

Конкурентною перевагою регіону можна повною мірою вважати використання природних ресурсів, інфраструктури, виробництва, інновацій, інвестицій та інших потенційних чинників.

У зв'язку з цим основним завданням моніторингу функціонування системи регіонального маркетингу туристичного регіону є оцінка потенціалу всього регіону (основи системи), оцінка туристичного ринку.

Оцінити регіон з точки зору ефективності організації туристичної діяльності, а також прогноз доходів регіонального туристичного ринку.

Це дозволяє відслідковувати динаміку використання потенціалу туристичних територій з точки зору можливості задоволення попиту на туристичні послуги та формувати комунікаційну систему, яка сприяє ефективному просуванню продуктів (послуг). І позитивний імідж сприяє місцевій громаді.

Результати оцінки регіональної маркетингової системи туристичних територій можуть бути використані для визначення стратегічних і тактичних завдань соціально-економічного розвитку з урахуванням необхідності збереження економічної, соціальної, політичної та екологічної рівноваги, етнічні та інші інтереси, а також окремі соціальні групи, тобто інтегративні спільноти.

У рамках реалізації підходу до оцінки функціонування регіональної маркетингової системи туристичного регіону можливий постійний моніторинг його маркетингового середовища з урахуванням визначення впливу зовнішніх факторів розвитку туристичного регіону, системи громад. Етапи моніторингу місцевого маркетингового середовища включають визначення основних факторів, що впливають на місцеву соціальну систему, встановлення набору показників, що відображають цей вплив, і ймовірну появу елементів цієї системи по відношенню до туризму. Також включає передбачення змін, пріоритетний напрямок соціально-економічного розвитку регіону.

Це дає змогу сформувати аналітичну базу, необхідну для прийняття управлінських рішень у сфері організації туристичної діяльності на місцевому адміністративно-територіальному рівні.

З метою інформаційно-аналітичного забезпечення оцінки маркетингового середовища туристичних територій доцільно розглядати туристичний ринок як

об'єкт дослідження з урахуванням видів туристичних послуг, цінової політики та технологій просування туризму.

Тому при дослідженні туристичного ринку даного регіону, оцінці його можливостей, визначенні основних характеристик сегментів ринку, виявленні тенденцій розвитку туристичного ринку та прогнозуванні обсягів туристичних послуг потребує дослідження. Визначити особливості споживчих уподобань, а також конкурентні переваги туристичного ринку регіону та його сегментів.

Результати аналізу маркетингового середовища туристичного регіону слід розглядати як передумову для обґрунтування сценарного прогнозу розвитку туристичного ринку регіону шляхом створення серії маркетингових інформаційних потоків, які відображають реальний стан ринку.

При цьому важливо дотримуватись принципів достатності, доступності, своєчасності та достовірності інформації, що відповідає потребам усіх суб'єктів локального маркетингового середовища в аналітичній інформації.

Формування та просування інформаційних ресурсів у вигляді маркетингових інформаційних потоків, що характеризують функціонування регіонального туристичного ринку, гарантують високий рівень об'єктивності щодо обґрунтованості прийнятих управлінських рішень.

При формуванні туристичного району доцільно визначити співвідношення первинних і вторинних даних з урахуванням можливості вибору джерел інформації та універсальності показників, що відображають тенденції розвитку зовнішнього середовища.

Деталізація джерел інформації визначає вибір методів збору, підготовки та обробки джерел, правила інтерпретації показників, що характеризують ці процеси, механізми, що визначають ефективність моніторингу.

Візуалізація та формалізація результатів процесу збору та обробки інформації передбачає побудову економіко-математичної моделі, яка дозволяє спостерігати динаміку розвитку туристичного ринку в часі та гарантує об'єктивність системи моніторингу. Тому формування маркетингового

інформаційного потоку є основною умовою ефективного моніторингу розвитку туристичного ринку.

Пропонуємо розроблений тур, який сформований на основі аналізу туристичного потенціалу Закарпатського регіону, культурно-гастрономічний тур який має назву «Чарівний відпочинок».

Концепція: розроблений авторський тур, на невелику кількість днів та обмежену кількість осіб, більш підходить під визначення «Тур вихідного дня».

Маршрут туру: туристам буде запропоновано відвідування різноманітних культурних пам'яток, закладів харчування по таким зупинкам: Львів- Косино- Чинадійво-Мукачево-Берегове-Ужгород-Лумшори- Львів (мапа маршруту знаходиться у додатках 1).

Вид туру: груповий (від 10 до 20 осіб) – для туристів, що бажають у форматі огляду та розповіді ознайомитися з Закарпаттям.

Сезонність: літо.

Тривалість: 2 дні та одна ніч.

Транспорт: мікроавтобус.

Розміщення: садиба в Береговому.

Контингент туристів: студенти та звичайні учасники подорожі (категорія віку від 20 до 45 років).

Таблиця 3.1.

Маршрут «Чарівний відпочинок»

Етапи переміщення за маршрутом	Місця зупинок	Об'єкт показу	Тривалість огляду	Основний зміст інформації	Методичні вказівки
з/в Львів 07:00	Платна паркова біля «IQ Pizza»	-	3 год. 26 хв	По дорозі гід-екскурсовод показує та розповідає історичні особливості та цікаві факти про місто і населення (в особливості про популярні місця з етнічними особливостями).	Екскурсійна розповідь в автобусі.

Косино 10:30	«Термальні води Косино»	Басейни та сауни	60 хв	Термальні води, відпочинок з плаванням.	Включено в вартість туру.
Сент- Міклош в Чинадієво 14: 13:00	Вхід у замок	Замок Сент- Міклош в Чинадійв о	90 хв	Екскурсивод що знаходиться на території замку, ознайомить вас з цікавою та захоплюючою інформацію (є можливість доеднатись до групи інших туристів).	Включено у вартість туру.
М. Мука-чево 15:00	Вхід у замок	Замок Сент- Міклош в Чинадійв о	3 год 30хв	Екскурсивод замку проведе вас по всьому периметру замку і надасть цікаву інформацію (є можливість доеднання до іншої групи туристів)	Включено в вартість туру.
Берегово 20:00	м.Берегово дегустаційна зала	Дегустац ія вина	60 хв	Закарпатські винороби здивують вас смаком незрівнянного вина.	Розповідь від винороба про специфіку приготування вина по різних сортам винограду, а також виготовлення сімейного рецепту. - Дегустація не включено в вартість туру (розповідь від винороба безкоштовно).
Берегово 21:30	Садиба	Вечеря	40 хв	Національні страви.	Включено в вартість туру.
2й день 08:30 сніданок	Сніданок та виїзд	-	-	-	Включено в вартість туру.
09:50	Ужгород	Міський замок	1год 30хв	Цікавий розказ від гіда про замок та місто.	Включено в вартість туру.
11:50	Ресторан «Вілла Пі»	обід	60 хв	-	- Не включено в вартість туру.
14:00	Лумшори	Купальні	3 год	Купання в традиційних чанах.	- Не включено в вартість туру.

22:00	Львів. Платна паркова біля «IQ Pizza»	з/в Львів	-	Прощання	-
-------	---------------------------------------	-----------	---	----------	---

Джерело: сформовано автором.

Враховуючи всі складові розробленого туру «Чарівний відпочинок», розрахуємо його бюджет.

Таблиця 3.2.

Калькуляція туру «Чарівний відпочинок»

Витрати	Вартість на 1 туриста, рн..
Транспорт	$7400/20=370$
Розміщення	550
Організація харчування	безкоштовно
Культурні заходи	670
Вартість гіда	$5000/20=250$
Вартість послуги водія	$4000/20=200$
Страховка на одну особу	500
Загальна вартість	2540
Загальна вартість туру	31800
Прибуток 10 % від собівартості	$3180/20=159$ (за одну особу)
Загальна вартість туру на 20 осіб	34 980
Вартість путівки	2 699

Джерело: розроблено автором

Враховуючи всі витрати на даний тур, ми можемо визначити його повну вартість для групи з 20-ти осіб, так і індивідуальний. За результатами таблиці 3.2. бачимо що для групи вартість туру складатиме 34 980 гривень, на особу – 2 699 гривень, з урахуванням страховки та проценту комісії в розмірі 10%.

Висновки до розділу 3

Отже, стратегії сталого розвитку базуються на трьох елементах: екологічному (збереження та відновлення природно-ресурсного потенціалу), економічному (гармонійне функціонування народногосподарського комплексу) та соціальному (підвищення загального рівня життя людей) населення). Однак насправді внутрішньому туризму бракує ефективного вертикального менеджменту.

Основні методи оцінки функціонування регіональної маркетингової системи туристичного ринку включають засоби економіко-математичного обладнання. Це

дозволяє продемонструвати нові напрямки розвитку та управлінські рішення та забезпечити реалізацію функціональних можливостей інформаційної підсистеми освіти. Проаналізовано регіональні ресурси та діяльність суб'єктів туристичного ринку, що дозволило мати комплексний, оперативний, об'єктивний, порівняльний і доступний порівняльний характер всіх туристичних складових території.

ВИСНОВКИ

На основі проведеної роботи, можемо прийти до висновку що:

1. Сьогодні туристична індустрія стрімко розвивається. Враховуючи новітні технології, тенденції трансформації ринку та зростання попиту на туристичні послуги, роль муніципалітетів у розвитку цього сегменту ринку не можна недооцінювати.

2. Сприянням розвитку культурної спадщини регіону є державна підтримка громад та децентралізація прийняття рішень щодо створення туристичних маршрутів, розподілу та використання коштів, відкриття нових об'єктів культури.

3. Ефективність маркетингу в управлінні регіональним розвитком залежить від інформаційного забезпечення, його надійності, оперативності, високої швидкості обробки та передачі даних. Цим вимогам відповідають сучасні інформаційні системи з обчислювальною технікою. Використання інформаційних технологій в даний час є одним з найважливіших факторів формування ринку туристичних послуг.

4. Передбачається створення системи туристичного інформаційного забезпечення та створення єдиної туристично-інформаційної мережі України, інтегрованої в міжнародну систему баз даних вітчизняних та іноземних компаній та варіантів розміщення туристів. Маршрути, тури, реклама, туристичні ресурси, інвестиційні проекти реконструкції та об'єкти будівельної інфраструктури.

5. Результати оцінки функціонування регіональної маркетингової системи туристичного регіону можуть слугувати основою для обґрунтування вузької спеціалізації туристичної діяльності на локальному ринку, в контексті формування та розвитку конкурентних переваг підприємства на регіональному ринку. При цьому спостерігаємо збільшення кількості туристів в регіоні з метою підвищення рівня соціального, культурного, економічного та екологічного розвитку регіону.

6. Інформаційно-аналітичне забезпечення функцій регіональної маркетингової системи дає можливість використання сучасних технологій у

маркетингу туристичних послуг, визначення деталей споживчого попиту, підвищення інформативності туристичних послуг для потенційних споживачів, забезпечення гнучкого ціноутворення та дизайну.

7. Туристична галузь Закарпаття робить вагомий внесок в економіку області, сприяє створенню нових робочих місць, знайомить туристів із культурно-історичною спадщиною та природним середовищем. Однак ефективний розвиток неможливий без залучення висококваліфікованих фахівців, які володіють необхідними знаннями в цій галузі та здатні приймати дійсно професійні рішення.

8. Проблеми розвитку туризму в Закарпатській області передусім полягають у відсутності належного фінансування та будівництва якісної транспортної системи та інфраструктури в цілому. Існування місцевих незалежних центрів надання туристично-відпочинкових послуг може призвести в майбутньому до руйнування єдиної туристичної системи Закарпаття.

9. Нині Закарпатська область є регіоном стратегічного значення в культурі, політиці та економіці України. Завдяки унікальному прикордонному положенню та близькості до чотирьох країн Європейського Союзу регіон має потенціал стати найбільшим регіоном туризму, відпочинку та відпочинку за роки.

10. У сучасній економіці культурний туризм відіграє важливу роль у створенні стійкого економічного розвитку, забезпеченні соціальної стабільності та збереженні культурної спадщини для майбутніх поколінь.

11. Одним із ключових питань, яке необхідно буде вирішити найближчим часом, є оптимізація взаємодії туризму та культури як на рівні центральної влади, так і на місцевому рівні. Об'єкти культурної спадщини, музеї та театри в більшості з країн світу є дуже важливими факторами залучення туристів, генеруючи міжнародні та внутрішні туристичні потоки. І в результаті клієнти компанії отримують доступ до транспорту, громадського харчування, готелів, місцевих промислових підприємств тощо.

12. Координація стратегічного розвитку місцевих культурних територій і туризму має призвести до тіснішої співпраці між місцевими органами влади та реальним сектором економіки у вирішенні проблем. Конкретні завдання щодо

практики збереження культурної спадщини, діяльності національних музеїв, збереження передового досвіду управління, орієнтації роботи в аспектах ринку та координації діяльності з суб'єктами туристичної галузі.

13. Відкриття все більше територій та створення на них нових маршрутів, в перше чергу з залученням місцевих жителі та влади для координації. Прикладом одного з маршрутів було розроблено в роботі, тісна праця з туристичними організаціями надасть можливість просування території як туристичного продукту.

14. Отримані в роботі результати дозволяють сформулювати рекомендації щодо покращення умов розвитку культурного туризму в Україні. Високий рекреаційно-туристичний потенціал в Україні використовується неповною мірою, і пропонуємо включити новий маршрут для розвитку туристичної інфраструктури регіону. Це дозволить нам розвивати культурні дослідження, на які спрямована сучасна українська туристична галузь.

Зазначимо що, попри всі труднощі, наразі такий час, коли в культурному житті зароджуються нові тенденції, відроджуються раніше забуті імена, пам'ятки та події, по-новому цінується історична спадщина.

Таким чином, зосередження на культурному туризмі представляє реальну можливість економічного, соціального та культурного розвитку для більшості регіонів України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рекомендація № 36 Всесвітньої конференції щодо політики у сфері культури «Збереження культурної спадщини всіх віків» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_744
2. International Convention to Safeguard Intangible Cultural Heritage : UNESCO's General Conference. 32nd Session. - Paris, 29 September - 17 October 2003.
3. Агафонова Л.Г. Туризм, готельний та ресторанний бізнес: ціноутворення, конкуренція, державне регулювання. /Л.Г. Агафонова, О.С. Агафонова. – К.: Знання України, 2009. – 354 с.
4. Бурнашов І. Проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні /І. Бурнашов //Диференційне забезпечення керівництва. - 2005. - Вип. 12/7, - С. 1-35.
5. Про туризм: Закон України // Правове регулювання туристичної діяльності в Україні. - К.: Юрінком Інтер, 2002. - С. 5.
6. ICOMOS, International Tourism Charter, 2002.
7. Гордін В.Э., Сущинская М., Яцкевич М. Теоретичні і практичні підходи до розвитку туризму./ Культурний туризм: конвергенція культури і туризму на порозі ХХІ століття. СПб., Вид-во Спбгуеф, 2001.
8. Гордін В.Э., Хорева Л.В., Сиротюк Н.П. Культурний туризм і міжнародна торгівля послугами./ Культурний туризм: конвергенція культури і туризму на порозі ХХІ століття. СПб., Вид-во Спбгуеф, 2001.
9. Polova L. V. (2012). Osoblyvosti praktychnoi pidhotovky fakhivtsiv z turyzmu [Features of practical training of specialists in tourism]. Bulletin of Taras Shevchenko National University, no. 4 (239), Part II, pp. 169—175. [in Ukrainian].
10. Божко Л. Д. Культурний туризм як важливий чинник соціально-культурного розвитку регіонів України // Культура України : зб. наук. праць / М-во культури України, Харків. держ. акад. культури. Харків, 2010. Вип. 32. С. 169–179.

11. 3. Божко Л. Д. Молодіжний та студентський туризм: сучасні тенденції розвитку // *Культура України*. 2017. Вип. 58. С. 166–176.
12. Електронний ресурс - <http://portal.unesco.org/culture/>
13. Козловски П. *Культура постмодерна*. Москва : Республіка, 1997. 240 с.
14. Божко Л. Нові напрями в туризмі як культурні наслідки глобалізації // *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2015. Вип. 4. С. 3–8.
15. Richards G. *Cultural Attractions and European Tourism*. Wallingford : CAB International, 2001.
16. Мошняга Е. В. *Международный культурный туризм как фактор межкультурной коммуникации* // *Научные труды Московского гуманитарного университета*. 2005. Вып. 55. С. 128–147.
17. Willms J. *The Future Trends in Tourism - Global Perspectives, the future of TOURISM*, a Club of Amsterdam conference. 31.05.2007, Amsterdam. URL : (date of issue : 05.08.2019).
18. Божко Л.Д. *Культурний туризм як важливий чинник соціально-культурного розвитку регіонів України* / Л.Д. Божко // *Культура України*. – 2011. – Випуск 32.
19. Борушак М. *Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів: монографія* / М. Борушак. – Львів: ІРД НАН України, 2006. – 288 с.
20. *Managing Tourism at Places of Heritage Significance* (1999) : сайт. URL: https://www.icomos.org/charters/tourism_e.pdf (дата звернення: 07.06.2021).
21. *Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*: сайт. URL: <https://ich.unesco.org/en/convention> (дата звернення: 07.06.2021).
22. *Cultural Tourism: A Huge Opportunity and A Growing Trend*: сайт. URL: <https://culturaltourism.thegossagency.com/cultural-tourism-whitepaper/> (дата звернення: 07.06.2021).
23. *ICOMOS Tourism Handbook for World Heritage Site Managers*. ICOMOS, 1993.

24. What Is Cultural Tourism?: сайт. URL: <https://thegossagency.com/2016/02/03/what-is-cultural-tourism-2/> (дата звернення: 08.06.2021).

25. Мазуров Ю.Л. Уникальные территории: концептуальный подход к выявлению, охране и использованию / Ю.Л. Мазуров // Уникальные территории в культурном и природном наследии регионов. – М.: Ин-т наследия, 1994. – С. 31–40.

26. Уникальные территории в культурном и природном наследии регионов: Сб. науч. тр. / Под ред. Ю.Л. Мазурова. – М. : Ин-т наследия, 1994. – 215 с.

27. Поливач К.А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України / Наук. ред. Руденко Л.Г. – К.: Інститут географії НАН України, 2012. – 208 с.

28. Квартальнов В.А. Туризм: Учеб. пособие. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 315 с.

29. Badik O.O. (2011) *Rekreatsiyno-turyst·s'ki resursy Ukrayiny: metodolohiya ta metodyka analizu, terminolohiya, rayonuvannya* [Recreational tourism resources of Ukraine: methodology and methodology of analysis, terminology, zoning]. Kyiv. Univ.

30. Rutinsky M.Y. (2017) *Zamkovyy turyzm v Ukrayini. Neohrafiya pam"yatokfortyfikatsiynoho zodchestva ta perspektyvy yikh turystychnoho vidrodzhennya* [Castle tourism in Ukraine. The geography of the memory of the architecture of the architecture and the perspectives of tourist tourism]: K.: Center for Education.

31. Popovych S. I. *Turystychno-ekskursiyni resursy Ukraïny: Vstup do problemy* / S.I. Popovych // *Turystychni resursy Ukraïny : zb. nauk. statey*. – K. : Typohrafiia FPU, 1996. – S. 7–17.

32. Derzhavna sluzhba statystyky Ukraïny. *Statystychna informatsiia* [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.]

33. Mykhaÿlichenko H.I. *Praktyka orhanizatsiï turystychnykh podorozheÿ : navch. posibnyk* / H.I. Mykhaÿlichenko. – K. : KNTEU, 2003. – 156 s.

34. Декларация терпимости ЮНЕСКО, 1995 г. - М., 1996. - С. 9-10.

35. Ukraïnska spadshchyna [Elektronnyŷresurs]. – Rezhym dostupu : <http://donklass.com>.

36. Коба В. Г., Тарновська І. В., Власова В. П. Соціокультурна діяльність в Україні: урахування досвіду країн ЄС. Актуальні питання гуманітарних наук. 2023. № 60. С. 33–39. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-2-5>.

37. Символи української незламності, які ми будемо передавати дітям. URL: <https://tykyiv.com/cekyiv/simvoli-ukrayinskoji-nezlamnosti-iaki-mi-mibudemo-peredavati-ditiam/> (дата звернення: 02.04.2023).

38. Подорожі під час війни: де дозволено відпочивати і як безпечно організувати мандрівку. Кременчуцька газета. 2022. URL: <https://kg.ua/news/podorozhi-pid-chas-viyuni-de-dozvoleno-vidpochivati-iyak-bezpechno-organizuvati-mandrivku> (дата звернення: 02.04.2023).

39. Попович С. І. Туристично-екскурсійні ресурси України: Вступ до проблеми / С.І. Попович // Туристичні ресурси України : зб. наук. статей. – К. : Типографія ФПУ, 1996. – С. 7–17.

40. Наконечна Г. Проблеми розвитку туризму регіону (на матеріалах Львівської області) [Електронний ресурс] / Г. Наконечна, М. Книш // Наукові записки. – 2009. – № 1. – С. 130–134. – Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/nztnpu/geogr/2009_1/130.pdf

41. UNWTO Tourism Highlights 2015 Edition. [Electronic source]. – Access mode : http://tourlib.net/wto/WTO_highlights_2015.pdf

42. Розвиток туризму в Україні: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.marshrury.in.ua/index.php/rozvytok-turyzmu-v-ukraini.php>

43. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

44. Туристичний барометр України 2021–2022. Посилання: <https://nto.ua/assets/files/ntou-statistics-barometer-2021-2022.pdf>

45. Міжнародні нормативні акти ЮНЕСКО. - М., 1993. - С. 290-301.

46. Семенов В.Ф. Екологічний менеджмент : навч. посібн. / В.Ф. Семенов, О.Л. Михайлюк, Т.П. Галушкіна та ін. – К. : Центр навч. літ-ри, 2004. – 516 с.

47. Стадницький Ю.І. Розміщення продуктивних сил (теоретичні основи) : навч. посібн. / Ю.І. Стадницький, А.Г. Загородній. – К. : Вид-во "Знання", 2008. – 351 с.

48. Human Development Report 2004: Cultural Liberty in Today's Diverse World. - UN, 2004

49. The UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity. Adopted by the 31st Session of the General Conference of UNESCO. - Paris, 2 November 2001.

50. Our Creative Diversity. - UNESCO, 1996.

51. Mexico City Declaration on Cultural Policies. World Conference on Cultural Policies. - Mexico City, 26 July - 6 August 1982.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1

